

Barriers to the Right to the City for Physical and Mobility Disabled Individuals in Tehran*

Original Article

Roholah Falahigilan¹, Sattar Parvin^{2**}, Alireza Kaldi³

1- Ph.D. Candidate, Department of Sociology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2- Associate Professor, Department of Social Work, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

3- Professor, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2024-05-19

Revised: 2024-09-12

Accepted: 2024-10-18

Keywords

Urban Space Improvement

Space Allocation

Physically Disabled Individuals

Right to the City

Discrimination

Infrastructure Accessibility

ABSTRACT

Introduction

Individuals with disabilities represent the most significant global minority and face numerous challenges in accessing equal rights, particularly the "right to the city." This article focuses on Tehran and examines various barriers that individuals with disabilities encounter in utilizing urban spaces and services. Physical barriers, such as inadequate accessibility of pathways, social barriers like discriminatory attitudes, and economic and cultural obstacles, hinder these individuals from thoroughly enjoying their citizenship rights. By reviewing social theories, including the social model of disability and Henri Lefebvre's concept of "right to the city," this study emphasizes the importance of designing equitable urban spaces and involving all citizens, including individuals with disabilities, in urban decision-making. The primary objective is to highlight the need for an inclusive city where all citizens enjoy equal rights and opportunities regardless of physical ability.

Materials and Methods

This article employs a mixed-methods approach and consists of two phases: data collection and analysis.

Phase 1: Qualitative data collection and analysis were conducted through in-depth interviews. Participants were selected using purposive sampling, targeting experts, scholars, and the disabled community in Tehran. Twenty-seven in-depth interviews were conducted, including 13 with experts and 14 with individuals with disabilities. Data were analyzed using thematic analysis, comprising five stages: initial coding, organization of codes, review, and refinement of themes, definition, and naming of themes, and finally, compiling a comprehensive report of the analyses and the overarching narrative of the data. The reliability of the interviews was evaluated through inter-rater reliability and intra-rater agreement, indicating the credibility of the coding process.

Phase 2: Quantitative data collection involved designing a questionnaire with 65 items, including 60 items to assess independent variables and five for the dependent variable, "right to the city for individuals with disabilities." Items were rated using a 10-point Likert scale. The statistical population included 193,873 individuals with disabilities residing in Tehran in 2019, with a sample size of 384 determined using Cochran's formula, employing stratified sampling. Professors confirmed the questionnaire's face and content validity and the overall Cronbach's alpha coefficient was calculated at 0.75, indicating acceptable reliability. This research investigates and analyzes the perceptions of individuals with disabilities regarding their right to the city in Tehran.

* This article is taken from the doctoral thesis of the First author, under the supervision of the second author and the advisory support the third author at the Science and Resech Branch, Islamic Azad University.

** Corresponding author: sparvin1359@gmail.com

Findings

Qualitative findings reveal that individuals with disabilities in Tehran encounter numerous and often interconnected barriers that adversely affect their lives. These obstacles can restrict their mobility and participation in society, leading to feelings of isolation and lack of access to essential rights and services. Although efforts by relevant institutions for individuals with disabilities in Iran are notable, they remain insufficient and fail to integrate this group into society fully. The thematic analysis of the interviews resulted in four main themes:

Inclusive and Accessible City: Individuals with disabilities have the right to live independently and enjoy equal opportunities; however, various barriers, such as the lack of accessible urban spaces, hinder their participation in society. In Iran, although numerous laws aim to improve these spaces, accessibility improvements are often implemented sporadically and without cohesive planning. Issues such as the absence of escalators, wayfinding signs, and suitable pathways, along with inadequate transportation access, negatively impact the quality of life for individuals with disabilities. Dissatisfaction with the effectiveness of responsible institutions, such as municipalities, and a lack of adherence to accessibility standards lead to a decline in social trust and the participation of individuals with disabilities in social activities. This situation can result in feelings of isolation, powerlessness, and increased stress and anxiety among individuals with disabilities, significantly affecting their mental health and social well-being.

Right to Space Allocation for Individuals with Disabilities: This concept encompasses control and ownership, physical share, security, vitality, and urban connections. Research findings indicate that individuals with disabilities do not have equal access to recreational and cultural opportunities compared to other citizens, which can lead to feelings of exclusion and despair. The primary reasons for this issue include the lack of compatibility of recreational spaces with the needs of individuals with disabilities, insufficient awareness of available opportunities, and high costs. Additionally, inadequate infrastructure, economic challenges such as the lack of home and vehicle ownership, and discrimination in the job market pose serious challenges for these individuals. This situation results in social isolation and a decline in their quality of life. Furthermore, the absence of security in public spaces contributes to increased stress and anxiety among individuals with disabilities, significantly diminishing their quality of life.

Active Citizenship: A significant barrier to individuals with disabilities' participation in urban activities is their exclusion from urban decision-making processes. Due to their disabilities, they miss opportunities for involvement in decisions that affect their needs and desires. Findings reveal that a lack of awareness about their rights, the absence of a participatory culture in decision-making, and existing physical, social, and cultural barriers hinder their participation. Moreover, mistrust of social structures and institutions stemming from negative experiences and ineffective actions can create additional problems.

Public Transport for All: This theme addresses the need to make public transportation accessible to individuals with disabilities, focusing on the necessary modifications to metro systems, buses, and taxis. Findings indicate that physical barriers and lack of access to suitable public transportation adversely affect individuals' quality of life, increasing their reliance on others.

Overall, these findings illustrate that various barriers, particularly in urban accessibility, access to services, and participation in decision-making processes, diminish the quality of life and sense of security for individuals with disabilities, underscoring the need for serious attention and actions to address these issues and enhance their societal participation.

Conclusion

The results of this research indicate that individuals with physical disabilities in Tehran face serious challenges that negatively affect their quality of life and social participation. The findings reveal that the lack of accessibility in urban spaces exacerbates social and spatial inequalities, particularly in public areas that should serve as venues for equality and social interaction. The unequal access to these spaces leads to violations of social justice and deprives individuals with disabilities of numerous social, economic, and cultural opportunities. This situation not only presents physical limitations but also has psychological effects, such as reduced self-esteem and increased stress.

The research clearly illustrates that the lack of urban space improvements strips individuals with disabilities of power and control. From a sociological perspective, this situation highlights the structural and social inequalities faced by individuals with disabilities. When public spaces are not appropriately designed, this group is systematically excluded from participating in social life, which translates into an inability to utilize physical infrastructures and limits access to social and economic opportunities. Based on Mitchell's theory of the struggle for space, the research analyzes how urban and social spaces are shaped and accessed through power relations and conflicting interests. Accordingly, spaces are not neutral; instead, they are arenas for social and economic struggles. In this context, individuals with disabilities encounter complex barriers that signify a type of "struggle for space." Improving urban environments is a physical necessity and a social imperative to enhance equality and justice within society. Creating accessible urban environments can strengthen the social identity of individuals with disabilities, boost their self-confidence, and provide a platform for active social participation. The findings also offer a profound analysis of the essential challenges and needs of individuals with disabilities concerning their right to space (control and ownership, physical allocation, urban connectivity, and security). The existing issues reflect the structural and systemic inequalities within urban spaces that impact the quality of life and social participation of individuals with disabilities. These problems include the need for more suitable infrastructure, insufficient access to recreational and cultural facilities, and the absence of supportive programs in housing and vehicle markets. The lack of home and vehicle ownership, along with the associated economic challenges, exacerbates deep social and economic issues for individuals with disabilities. Their inability to purchase or rent suitable housing and the high vehicle maintenance costs contribute to difficult economic conditions. Existing discrimination in rental and labor markets, particularly regarding sustainable employment and access to financial resources, further intensifies these challenges. The findings also reveal that the lack of participation of individuals with disabilities in decision-making and execution processes is influenced by structural and individual factors. Structural factors include the absence of appropriate infrastructure, discriminatory laws, and negative attitudes toward people with disabilities. Conversely, individual factors involve a lack of trust in non-disabled individuals and authorities and insufficient awareness of their rights and capabilities. The distrust of individuals with disabilities toward institutions and authorities stems from negative experiences and discrimination in various aspects of life. This distrust can lead to misunderstandings, judgments, and social exclusion. On the other hand, the attachment of individuals with disabilities to their residence and the establishment of strong social networks can provide essential emotional and social support. However, if they cannot participate easily in their communities, they may experience feelings of isolation and exclusion, limiting their access to education, employment, and healthcare services.

COPYRIGHTS

©2022 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

HOW TO CITE THIS ARTICLE

Falahigilan R. Parvin S. Kaldi A. Barriers to the Right to the City for Physical and Mobility Disabled Individuals in Tehran. Urban Economics and Planning Vol 5(3):124-143. [In Persian]

DOI: 10.22034/uep.2024.458055.1487

موانع حق بر شهر معلولان جسمی - حرکتی شهر تهران*

مقاله پژوهشی

روح الله فلاحي كيلان^۱؛ ستار پروين^{۲*}؛ عليرضا كلدي^۳

۱- دانشجوی دکتری تخصصی جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲- دانشیار، گروه مددکاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳- استاد دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران

چکیده

مقدمه

افراد دارای معلولیت به عنوان بزرگ‌ترین اقلیت جهانی با چالش‌های متعددی در زمینه دسترسی به حقوق برابر، به‌ویژه «حق بر شهر»، مواجه هستند. این مقاله با تمرکز بر شهر تهران، به بررسی موانع مختلفی که افراد دارای معلولیت در استفاده از فضاها و خدمات شهری با آن روبه‌رو هستند، می‌پردازد. موانع فیزیکی، مانند عدم مناسب‌سازی معابر، موانع اجتماعی نظیر نگرش‌های تبعیض‌آمیز و موانع اقتصادی و فرهنگی، این افراد را از بهره‌مندی کامل از حقوق شهروندی خود محروم می‌کنند. با مرور نظریات اجتماعی از جمله نظریه مدل اجتماعی معلولیت و مفهوم «حق بر شهر» هانری لوفور، این مقاله بر اهمیت طراحی فضاهای شهری عادلانه و مشارکت همه شهروندان، از جمله افراد معلول، در تصمیم‌گیری‌های شهری تأکید دارد. هدف اصلی، تبیین ضرورت ایجاد شهری فراگیر است که در آن تمامی شهروندان، فارغ از توانایی‌های جسمی، از حقوق و امکانات یکسان بهره‌مند شوند.

مواد و روش‌ها

این مقاله از یک رویکرد ترکیبی استفاده می‌کند و در دو مرحله به جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها می‌پردازد. مرحله اول: جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کیفی با استفاده از روش مصاحبه عمیق انجام شده است. مشارکت‌کنندگان بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و جامعه آماری شامل نخبگان، صاحب‌نظران علمی و اجرایی و جامعه معلولان شهر تهران است. در مجموع، ۲۷ مصاحبه عمیق شامل ۱۳ مصاحبه با نخبگان و ۱۴ مصاحبه با معلولان انجام شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل مضمون استفاده شد که شامل پنج مرحله است: استخراج و کدگذاری اولیه، سازماندهی کدها، بازبینی و پالایش مضمون‌ها، تعریف و نام‌گذاری مضمون‌ها و در نهایت تهیه گزارشی جامع از تحلیل‌ها و داستان کلی داده‌ها. پایایی مصاحبه‌ها از طریق پایایی بازآزمایی و توافق درون موضوعی ارزیابی شد که نشان‌دهنده قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها بود.

مرحله دوم: در این مرحله، پرسش‌نامه‌ای با ۶۵ گویه طراحی شد که ۶۰ گویه برای سنجش متغیرهای مستقل و ۵ گویه برای متغیر وابسته «حق بر شهر معلولان» بود. گویه‌ها با مقیاس لیکرت ۱۰ درجه‌ای ارزیابی شدند. جامعه آماری شامل ۱۹۳،۸۷۳ نفر معلول ساکن تهران در سال ۱۳۹۸ بود که با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۸۴ نفر تعیین شد و نمونه‌گیری به روش طبقه‌ای متناسب انجام شد. پرسش‌نامه با روایی صوری و محتوایی توسط اساتید تأیید و ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه ۰/۷۵ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول آن است.

اطلاعات مقاله

تاریخ‌های مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۳۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۷

کلمات کلیدی

بهسازی فضای شهری
تبعیض
تخصیص فضا
حق بر شهر
معلولان جسمی - حرکتی
مناسب‌سازی زیرساخت‌ها

* پژوهش حاضر برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول به راهنمایی نویسنده دوم و به مشاوره راهنمای سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران است.

** نویسنده مسئول: sparvin1359@gmail.com

یافته‌ها

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد معلولان جسمی - حرکتی در تهران با مشکلات جدی مواجه‌اند که تأثیرات منفی بر کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی آنان دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد عدم مناسب‌سازی فضاهای شهری، نابرابری‌های اجتماعی و فضایی را تشدید می‌کند و این نابرابری‌ها به‌ویژه در فضاهای عمومی که باید محلی برای برابری و تعامل اجتماعی باشند، بیشتر نمایان می‌شود. عدم دسترسی مساوی به این فضاها موجب نقض عدالت اجتماعی و محرومیت معلولان از فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌شود. این وضعیت نه تنها محدودیت‌های فیزیکی را به همراه دارد، بلکه تأثیرات روانی نظیر کاهش عزت‌نفس و افزایش استرس را نیز به دنبال دارد. پژوهش به‌خوبی نشان می‌دهد عدم بهسازی فضاهای شهری، قدرت و کنترل را از معلولان سلب می‌کند. از دیدگاه جامعه‌شناسی، این وضعیت نابرابری ساختاری و اجتماعی را نمایان می‌سازد که معلولان با آن مواجه‌اند. هنگامی که فضاهای عمومی به طور مناسب طراحی نشده‌اند، این گروه به طور سیستماتیک از مشارکت در زندگی اجتماعی محروم می‌شود و این محرومیت به معنای ناتوانی در استفاده از زیرساخت‌های فیزیکی و محدودیت در دسترسی به فرصت‌های اجتماعی و اقتصادی است. پژوهش بر اساس تئوری مبارزه برای فضا که توسط میچل مطرح شده، به تحلیل چگونگی شکل‌گیری و دسترسی به فضاهای شهری و اجتماعی از طریق روابط قدرت و تضاد منافع می‌پردازد. بر این اساس، فضاها به‌هیچ‌وجه بی‌طرف نیستند، بلکه عرصه‌ای برای مبارزه‌های اجتماعی و اقتصادی هستند. در این زمینه، معلولان با موانع پیچیده‌ای مواجه هستند که نشان‌دهنده نوعی «مبارزه برای فضا» است. بهسازی فضاهای شهری نه تنها از جنبه فیزیکی، بلکه به عنوان یک ضرورت اجتماعی برای ارتقای برابری و عدالت در جامعه مطرح است. ایجاد محیط‌های شهری دسترسی‌پذیر می‌تواند به تقویت هویت اجتماعی معلولان، افزایش اعتمادبه‌نفس و فراهم آوردن زمینه‌ای برای مشارکت فعال آنان در جامعه کمک کند. یافته‌ها همچنین تحلیل عمیقی از چالش‌های اساسی و نیازهای معلولان در خصوص حق اختصاص دادن فضا به آنان (کنترل و مالکیت، سهم فیزیکی، و ارتباط شهری و امنیت) ارائه می‌دهد. مشکلات موجود نمایانگر نابرابری‌های ساختاری و سیستماتیک در فضاهای شهری هستند که بر کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی معلولان تأثیر می‌گذارد. از جمله این مشکلات می‌توان به فقدان زیرساخت‌های مناسب، عدم دسترسی به امکانات تفریحی و فرهنگی، و نبود برنامه‌های حمایتی در بازار مسکن و خودرو اشاره کرد. عدم مالکیت مسکن و خودرو و مشکلات اقتصادی ناشی از آن به چالش‌های عمیق اجتماعی و اقتصادی برای معلولان دامن می‌زند. این ناتوانی در خرید یا اجاره مسکن مناسب و هزینه‌های زیاد برای نگهداری از خودرو، به شرایط اقتصادی دشواری برای آن‌ها منجر می‌شود. تبعیض‌های موجود در بازار اجاره و کار، به‌ویژه در زمینه‌های اشتغال پایدار و دسترسی به منابع مالی، این مشکلات را تشدید می‌کند. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند عدم مشارکت معلولان در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرایی به عوامل ساختاری و فردی بستگی دارد. عوامل ساختاری شامل نبود زیرساخت‌های مناسب، قوانین تبعیض‌آمیز و نگرش‌های منفی به افراد دارای معلولیت هستند. از سوی دیگر، عوامل فردی شامل عدم اعتماد به افراد سالم و مقامات و کمبود آگاهی از حقوق و توانمندی‌های خود است. عدم اعتماد معلولان به نهادها و مسئولان ریشه در تجارب منفی و تبعیض در زمینه‌های مختلف دارد. این بی‌اعتمادی می‌تواند به سوءتفاهم، قضاوت و طرد شدن منجر شود. از سوی دیگر، دلبستگی معلولان به محل سکونت خود و تشکیل شبکه‌های اجتماعی قوی می‌تواند حمایت عاطفی و اجتماعی لازم را فراهم کند. با این حال، اگر معلولان نتوانند به راحتی در جامعه خود مشارکت کنند، ممکن است احساس انزوا و طرد شدن کنند و فرصت‌های دسترسی به آموزش، اشتغال و خدمات بهداشتی محدود شود.

یافته‌های کیفی پژوهش نشان می‌دهد معلولان در شهر تهران با موانع متعدد و گاه متداخل مواجه هستند که هر یک از این موانع می‌تواند تأثیرات منفی متعددی بر زندگی آنان داشته باشد. این موانع ممکن است باعث محدودیت در تردد و مشارکت معلولان در جامعه و احساس طرد و تنهایی و عدم دسترسی به حقوق و خدمات ضروری شود. تلاش‌های نهادهای متولی معلولان در ایران برای رفع این موانع قابل توجه است، اما هنوز کافی نبوده و نتوانسته‌اند به طور کامل این گروه را در جامعه ادغام کنند. نتایج مصاحبه‌ها پس از تحلیل مضمون به چهار مضمون اصلی منجر شد:

شهر فراگیر و همه‌شمول: معلولان حق برخورداری از زندگی مستقل و فرصت‌های برابر دارند، اما موانع متعددی همچون عدم مناسب‌سازی فضاهای شهری مانع حضور آن‌ها در جامعه می‌شود. در ایران، اگرچه قوانین متعددی برای بهسازی این فضاها وجود دارد، اما مناسب‌سازی به صورت پراکنده و بدون برنامه‌ریزی منسجم اجرا می‌شود. مشکلاتی نظیر نبود پله‌های برقی، تابلوهای راهنما، و مسیرهای مناسب، و همچنین عدم دسترسی به حمل‌ونقل مناسب، تأثیر منفی بر کیفیت زندگی معلولان دارد. نارضایتی از کارآمدی نهادهای مسئول مانند شهرداری و عدم توجه به استانداردهای مناسب‌سازی، موجب کاهش اعتماد اجتماعی و مشارکت معلولان در فعالیت‌های اجتماعی می‌شود. این وضعیت می‌تواند به انزوا، احساس بی‌قدرتی و افزایش استرس و نگرانی در افراد دارای معلولیت منجر شود، که بر سلامت روان و رفاه اجتماعی آن‌ها تأثیر می‌گذارد.

حق اختصاص دادن فضا به معلولان: این مضمون شامل کنترل و مالکیت، سهم فیزیکی، امنیت، سرزندگی و ارتباطات شهری است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد این افراد به اندازه سایر شهروندان از فرصت‌های تفریحی و فرهنگی برخوردار نیستند، که این امر می‌تواند به احساس طرد و ناامیدی منجر شود. دلایل اصلی این مشکل شامل عدم سازگاری فضاهای تفریحی با نیازهای معلولان، عدم آگاهی از فرصت‌ها، و هزینه‌های زیاد است. کمبود زیرساخت‌های مناسب، مشکلات اقتصادی مانند عدم مالکیت مسکن و خودرو، و تبعیض در بازار کار نیز چالش‌های جدی برای معلولان ایجاد می‌کند. این وضعیت به انزوای اجتماعی و کاهش کیفیت زندگی آن‌ها منجر می‌شود. همچنین، فقدان امنیت در فضاهای عمومی به افزایش استرس و اضطراب در معلولان منجر می‌شود، که کیفیت زندگی آن‌ها را به طور قابل توجهی کاهش می‌دهد.

شهروندی فعال: یکی از موانع مهم مشارکت معلولان در فعالیت‌های شهری، عدم مشارکت آنان در تصمیم‌گیری‌های شهری است. معلولان به دلیل ناتوانی‌های خود از فرصت‌های مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها محروم هستند و این موضوع نیازها و خواسته‌های آنان را نادیده می‌گیرد. یافته‌ها نشان می‌دهد عدم آگاهی معلولان از حقوق خود، نبود فرهنگ مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و وجود موانع فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی، از جمله دلایل عدم مشارکت آنان در تصمیم‌گیری‌های شهری است. همچنین، بی‌اعتمادی معلولان به ساختارهای اجتماعی و نهادها به دلیل تجربیات منفی و عدم اقدام مؤثر آنان، می‌تواند مشکلات بیشتری ایجاد کند.

حمل‌ونقل عمومی برای همه: این مضمون به مناسب‌سازی حمل‌ونقل عمومی برای معلولان اشاره دارد و شامل مناسب‌سازی مترو، اتوبوس و تاکسی می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد مشکلات فیزیکی و عدم دسترسی به حمل‌ونقل عمومی مناسب، تأثیر منفی بر کیفیت زندگی معلولان دارد و موجب افزایش وابستگی آنان به دیگران می‌شود.

به طور کلی، این یافته‌ها نشان می‌دهد موانع مختلف، به‌ویژه در زمینه مناسب‌سازی فضاهای شهری، دسترسی به خدمات و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها، به کاهش کیفیت زندگی و احساس امنیت معلولان منجر می‌شود و نیاز به توجه و اقدامات جدی برای رفع این مشکلات و افزایش مشارکت آنان در جامعه را نشان می‌دهد.

مقدمه

با شرایط موجود وفق دهند. حق بر شهر به معنای دسترسی برابر همه شهروندان به امکانات و فضاهای شهری، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به شهر و برخورداری از تمام امکانات و خدمات شهری، از جمله حمل‌ونقل، مسکن، آموزش، بهداشت و درمان، تفریح و اوقات فراغت است. این حق، شامل افراد دارای معلولیت نیز می‌شود و آن‌ها نیز باید از امکانات و خدمات شهری به طور برابر با سایر شهروندان بهره‌مند شوند. مقاله حاضر در پی پاسخ به این سؤال است که موانع حق بر شهر برای افراد دارای معلولیت در شهر تهران چیست؟

پیشینه پژوهش

در این بخش، تلاش می‌شود مهم‌ترین پژوهش‌های داخلی و خارجی صورت‌گرفته در حوزه حق به شهر معلولان بررسی شود. کوزهر کالچی [۴] در پژوهشی با عنوان «کاربست نظریه حق به شهر در میزان مطلوبیت فضاهای شهری برای گروه‌های آسیب‌پذیر» (مورد: معلولین منطقه ۱ شهر تهران) به بررسی مفهوم حق به شهر و کاربرد آن در ارزیابی مطلوبیت فضاهای شهری برای گروه‌های آسیب‌پذیر، به‌ویژه معلولان، پرداخته است. این پژوهش نشان می‌دهد برای تحقق حق به شهر برای همه افراد، لازم است فضاهای شهری به گونه‌ای طراحی و ساخته شوند که برای همه افراد، صرف‌نظر از توانایی‌های جسمی یا ذهنی آن‌ها، قابل دسترسی و قابل استفاده باشند. کاظمی و همکاران [۵] در پژوهشی با عنوان «حقوق معلولین در شهر» به این مسئله پرداختند که افراد معلول در جامعه امروز نقش به‌سزایی ایفا می‌کنند و با توجه به اوضاع نابسامان شهرهای ایران، ابتدا باید نیازهای یک معلول را شناخت و سپس، با توجه به نیازهای آن و ابعاد و استانداردهای لازم، مناسب‌سازی محیط شهری را انجام داد. گرجی از ندریانی و شیرزاد نزلو [۶] در پژوهشی با عنوان «جایگاه حقوق معلولین در حوزه حقوق شهری» به بررسی سیر قوانین و مقررات حاکم در حوزه شهرسازی و مرتبط با وضعیت معلولان پرداخته‌اند. این پژوهش به سیاست‌های راهبردی در امر تقنین در این حوزه و مهم‌ترین چالش‌های عینی و ضوابط قانونی مرتبط با وضعیت خاص افراد معلول در راستای حضور در شهر و بهره‌مندی آنان از فضای شهری پرداخته است. کشاورز قدیمی و سعیدی رضوانی [۷] در پژوهشی با عنوان «حقوق شهروندی معلولان در حوزه طراحی شهر (شهر قزوین)» به ارائه راهکارهایی برای مناسب‌سازی فضای شهری برای معلولان پرداخته‌اند. افلاکی و فارسی مدان [۸] در پژوهشی با عنوان «جایگاه معلولین جسمی در فضاهای شهری نمونه مطالعه: شهر شیراز» عمده مشکلات افراد معلول را در شبکه معابر و مبلمان شهری می‌دانند. موانع موجود در شبکه دسترسی پیاده شهری و عدم تداوم حرکت راحت در مسیرهای پیاده، محدودیت‌های بسیاری برای معلولان ایجاد کرده است. قادری [۹] در پژوهشی با عنوان «ارزیابی تطبیقی میزان تحقق ضوابط و مقررات مناسب‌سازی بوستان‌ها برای معلولین (مطالعه موردی: پارک لاله شهر تهران)» تأکید دارد که بخشی از جامعه به سبب ناتوانی جسمی - حرکتی، عملاً امکان استفاده از فضاهای شهری را ندارند. به گونه‌ای که معلولان علت تردد خود را نه در معلول بودن شهر، بلکه در معلول بودن خویش جست‌وجو می‌کنند و خود را از نزدیک شدن به این فضاهای شهری باز می‌دارند. محمدی و نعمت‌زاده [۱۰] در پژوهشی با عنوان «شهری سالم برای همه شهروندان مناسب‌سازی شهر برای معلولان» به این مسئله پرداخته‌اند که شهر دوست‌دار معلولان شهری است که از تمام استانداردها و حقوق شهروندی به طور مساوی برخوردار باشد. شهرکی نادری و همکاران [۱۱] در پژوهشی با عنوان «ارزیابی شاخص‌های مناسب‌سازی محیط‌های فضای شهری جهت استفاده معلولین (مطالعه موردی: شهر زاهدان)» بر ضرورت مناسب‌سازی اماکن و فضاهای شهری برای افراد معلول و کم‌توان جسمی تأکید داشته‌اند و به این منظور اجرای طرح‌های مناسب‌سازی مکان‌ها و محیط‌های شهری با هدف تحقق عدالت اجتماعی و حقوق شهروندی و استفاده همه اقشار اجتماع، به‌ویژه معلولان از امکانات شهری را ضروری دانسته‌اند. یزدانی [۱۲] در پژوهشی با عنوان «طراحی

افراد دارای معلولیت جمعیتی قابل توجه را در جهان تشکیل می‌دهند و به عنوان بزرگ‌ترین اقلیت جهانی شناخته می‌شوند [۱]. در سال ۲۰۲۳، حدود ۱/۵ میلیارد نفر در جهان، معادل ۲۲ درصد از جمعیت، از انواع معلولیت رنج می‌برند. این اقلیت بزرگ که عنوان بزرگ‌ترین اقلیت جهان را نیز به خود اختصاص داده، طیف وسیعی از افراد را شامل می‌شود، از کسانی که با کم‌بینایی یا کم‌شنوایی زندگی می‌کنند تا آن‌هایی که با ناتوانی‌های ذهنی یا جسمی جدی‌تر روبرو هستند. طبق گزارش سازمان بهداشت جهانی، سهم عمده معلولیت در جهان متعلق به کشورهای با درآمد کم و متوسط است. در میان انواع معلولیت‌ها، معلولیت‌های جسمی با ۸۰۰ میلیون نفر، رتبه اول را دارند. پس از آن، معلولیت‌های ذهنی با ۶۵۰ میلیون نفر و اختلالات شنوایی با ۳۳۰ میلیون نفر در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند. این آمار تکان‌دهنده زنگ خطری برای آینده به صدا درمی‌آورد، چرا که سازمان بهداشت جهانی پیش‌بینی می‌کند تا سال ۲۰۵۰، شاهد افزایش این آمار به ۲/۲ میلیارد نفر خواهیم بود. عواملی مانند افزایش جمعیت، پیری جمعیت و شیوع بیماری‌های مزمن در این افزایش سهم دارند [۲]. ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست و شاهد افزایش آمار معلولیت در سال‌های اخیر بوده است. طبق آمار سازمان بهزیستی، تعداد معلولان کشور از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸ رشدی معادل ۴۲ درصد داشته و از یک میلیون و دویست هزار نفر به یک میلیون و هفتصد هزار نفر رسیده است. استان تهران با ۱۹۵ هزار معلول در سال ۱۳۹۸، بیشترین سهم را در این آمار به خود اختصاص داده است. از این تعداد، ۹۰ هزار نفر با معلولیت شدید و خیلی شدید و ۵۳ هزار نفر با معلولیت متوسط زندگی می‌کنند. همچنین، ۶۶ هزار نفر از معلولان استان تهران دارای معلولیت جسمی - حرکتی هستند که بیش از ۴۱ هزار نفر از آن‌ها مرد و ۲۵ هزار نفر زن هستند [۳].

با وجود قوانین و مقررات حمایتی، افراد دارای معلولیت در شهر تهران با موانع متعددی در زمینه حق بر شهر مواجه هستند. این موانع شامل موارد زیر می‌شود: موانع فیزیکی مانند عدم مناسب‌سازی معابر و اماکن عمومی برای تردد افراد دارای معلولیت، نبود رمپ، آسانسور، پله‌برقی و سایر امکانات مورد نیاز؛ موانع اجتماعی شامل نگرش‌های منفی و تبعیض آمیز نسبت به افراد دارای معلولیت و عدم آگاهی جامعه از حقوق این افراد؛ موانع اقتصادی همچون پایین بودن سطح درآمد و وضعیت اقتصادی نامناسب بسیاری از افراد دارای معلولیت؛ و موانع فرهنگی نظیر نبود فرهنگ مناسب برای پذیرش و احترام به تفاوت‌ها. با توجه به سهم قابل توجه افراد دارای معلولیت در جمعیت، توجه به نیازها و حقوق آن‌ها، از جمله حق بر شهر، ضرورتی انکارناپذیر است. اگر شهروندی را فقط به عنوان یک واقعیت حقوقی یا وضعیتی قانونی ننگریم، بلکه آن را به مثابه پدیده‌ای اجتماعی در نظر بگیریم، مفهوم شهروندی به عضویت داشتن در جامعه گسترده برای مشارکت فعالانه در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ارتقا می‌یابد. با این نگرش، معلولیت به خودی خود نقص و کمبود محسوب نمی‌شود، بلکه این موانع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و حقوقی هستند که با ایجاد محدودیت برای افراد معلول در دستیابی به حقوق شهروندی برابر، زمینه‌های طرد اجتماعی آنان را فراهم می‌کنند. یکی از موارد تبعیض نسبت به معلولان، اجحاف در بهره‌مندی آنان از مفهوم «حق بر شهر» است. بررسی این نکته که اساساً محیط شهری برای چه قشری از افراد ساخته شده و زیبایی‌شناسی معماری مستطهر به چه رویکردها و حامل چه پیام‌هایی است، نشان‌دهنده میزان ارتباط حق شهروندی با محیط ساخته‌شده شهری است.

نیازی به تشریح محرومیت افراد معلول نیست، چرا که این موضوع در واقعیت طبیعی زندگی کاملاً پدیدار است. وقتی افراد معلول به محیط غیر معلول دعوت می‌شوند، شکاف میان معلول بودن و معلول نبودن کاملاً هویدا خواهد شد؛ بنابراین می‌توان گفت که عدم امکان بهره‌مندی معلولان از امکانات و فضاهای شهری، ریشه در «معلولیت اجتماع» دارد. این به معنای ناتوانی جامعه در سازگاری امکانات و فضاهای شهری با نیازهای این گروه از شهروندان است. گویی شهر برای افراد «غیرمعلول» طراحی شده و معلولان باید خود را

به‌شدت تحت تأثیر مفروضات نئولیبرالی قرار دارند. این مفروضات معلولیت‌ها را نادیده می‌گیرند و به‌طور کامل به تنوع تجربیات افراد دارای معلولیت با عنوان «حقوق معلولیت در بوتسوانا: چشم‌انداز افراد دارای معلولیت» به این مسئله پرداخته‌اند که عدم تصویب کنوانسیون حقوق معلولان در بوتسوانا و کمبود آگاهی از حقوق، مانع از دسترسی افراد دارای معلولیت به خدمات و حقوق آن‌ها می‌شود. در نتیجه، افراد دارای معلولیت نمی‌توانند به خدمات دسترسی پیدا کنند و مورد رضایت ارائه‌دهندگان خدمات قرار بگیرند. داده‌ها نشان داد افراد معلول در زمینه استفاده از حقوق اساسی خود با چندین چالش روبه‌رو هستند. این چالش‌ها عبارتند از: الف) ننگ؛ ب) موانع زیرساختی؛ ج) موانع حمل‌ونقل و د) موانع اطلاعاتی. یافته‌ها حاکی از آن است که آگاهی از حقوق معلولیت در بین افراد معلول، مراقبان و عموم مردم کم است و بسیاری از آنان از حقوق خود آگاه نیستند و بنابراین، نمی‌توانند حقوق خود را به‌طور کامل اعمال کنند. مشور [۱۹] در پژوهشی با عنوان «دسترسی افراد معلول در فضاهای شهری: مطالعه موردی در آنکارا، ترکیه» بر این امر تأکید دارد که تعداد معلولانی که می‌توانند بدون کمک حرکت کنند در فضاهای شهری کاملاً کم است. این موضوع به‌طور قابل توجهی نشان می‌دهد میزان مشارکت افراد معلول در زندگی شهری و اجتماعی پایین است و فرصت‌هایی به‌منظور حرکت مستقل برای آن‌ها محدود شده است. شت و همکاران [۲۰] در تحقیقی با عنوان «رضایت، امنیت و حمایت‌ها: مقایسه تجربیات خودی افراد دارای معلولیت در مورد مشارکت در زندگی نهادی و اجتماعی» که با هدف بررسی تفاوت‌های کیفیت زندگی در محیط‌های نهادی و اجتماعی جامعه در بین افراد دارای معلولیت صورت پذیرفته است، نشان می‌دهد ادغام افراد دارای معلولیت در زندگی اجتماعی می‌تواند به بهبود قابل توجهی در کیفیت زندگی آن‌ها منجر شود. با این حال، برای رفع موانع موجود و ترویج برابری و مشارکت کامل افراد دارای معلولیت در جامعه، تلاش‌های بیشتری لازم است. پژوهش سز و کریستنسن [۲۱] با عنوان «دسترسی به سیستم حمل‌ونقل شهری برای افراد معلول» اهمیت سیستم‌های حمل‌ونقل شهری قابل دسترسی را برای افراد دارای معلولیت، در بافت شهرهای رو به رشد و جمعیت در حال پیر شدن، مورد بررسی قرار می‌دهد. نویسندگان بر نیاز به طراحی قابل دسترسی برای اطمینان از دسترسی برابر به منابع گانری و ادغام اجتماعی تأکید می‌کنند. این مطالعه روبه‌ها و دستورالعمل‌های طراحی فعلی را بررسی می‌کند، تأثیر طراحی بر جنبه‌های مختلف دسترسی را تحلیل می‌کند و توصیه‌هایی برای رویکردهای طراحی فراگیر که نیازهای همه شهروندان، از جمله افراد مسن و افراد دارای معلولیت‌های مختلف را برآورده می‌کند، ارائه می‌دهد. این پژوهش به بهبود کیفیت زندگی جمعیت‌های آسیب‌پذیر و ترویج ادغام اجتماعی در درازمدت کمک می‌کند. پژوهش کارر [۲۲] با عنوان «کار زندگی با کیفیت: اطلاع‌رسانی به کنوانسیون سازمان ملل درباره حقوق افراد دارای معلولیت» از مفهوم کیفیت زندگی به عنوان چارچوبی برای اطلاع‌رسانی به تلاش‌های حمایت مرتبط با کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد حقوق افراد دارای معلولیت استفاده می‌کند. این پژوهش کیفیت زندگی افراد دارای معلولیت را در نیپال، زامبیا و ایالات متحده بررسی می‌کند. یافته‌های پژوهش یادشده نشان‌دهنده تغییرات قابل توجهی در رتبه‌بندی‌های خودتعیین‌کنندگی و آزادی شخصی است، در حالی که حمایت از حقوق بشر در این کشورها رتبه‌های مشابهی را نشان می‌دهد. این پژوهش نشان می‌دهد کیفیت زندگی می‌تواند معیار ارزشمندی برای تلاش‌های حمایتی مربوط به حقوق افراد دارای معلولیت باشد و تحقیقات آتی باید بر به‌کارگیری اقدامات کیفیت زندگی برای نظارت بر حقوق افراد دارای معلولیت و اطلاع‌رسانی در مورد توسعه سیاست‌ها و برنامه‌ها تمرکز کنند. جمع‌بندی مطالعات خارجی نشان می‌دهد عوامل متعددی در این زمینه نقش دارند که به‌طور خلاصه به شرح زیر است: مطالعاتی مانند نامکانگ و کار [۱۴]، لاوسون [۱۵]، موی‌سیو و همکاران [۱۶] و وان‌آس‌وگن و شولین [۱۷] بر ضرورت مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولان جسمی - حرکتی تأکید دارند. مطالعاتی مانند نامکانگ و کار

فضاهای معماری ویژه معلولین بر مبنای شناخت مؤلفه‌های کیفی اثرگذار» به این مسئله می‌پردازد که افراد معلول از لحاظ روحی و جسمی دارای ضعف‌ها و کمبودهایی هستند که با تأثیر محیط اطراف بر آن‌ها می‌توانند تقویت یا تضعیف شوند. بسیاری از این بناها برای افراد دچار ناتوانی‌های جسمی قابل استفاده نیست. صفری حسن‌آبادی و همکاران [۱۳] در پژوهشی با عنوان «بررسی کیفی حمل‌ونقل معلولین در مطالعات کلان برنامه‌ریزی حمل‌ونقل شهری» تأکید داشته‌اند که هر شهروندی در زندگی روزمره خود به نوعی با مشکل حمل‌ونقل مواجه است و معلولان که به عللی دچار ناتوانی یا کم‌توانی جسمی و یا ذهنی شده‌اند، با مشکلات بیشتری در این رابطه مواجه هستند. در جمع‌بندی نهایی پیشینه تحقیقات داخلی، بسیاری از مطالعات بر ضرورت مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولان جسمی - حرکتی تأکید دارند. این مناسب‌سازی باید شامل رفع موانع فیزیکی، مانند پله‌ها و پیاده‌روهای ناهموار، و همچنین ایجاد امکانات و خدمات مناسب، مانند رمپ، آسانسور، سرویس بهداشتی و فضاهای تفریحی و فرهنگی قابل دسترسی باشد. برخی مطالعات نشان داده‌اند نگرش‌های منفی نسبت به معلولان در جامعه ایرانی یکی از موانع اصلی دسترسی آن‌ها به حق بر شهر است و برخی دیگر بر نقش قوانین و مقررات در زمینه حقوق معلولان تأکید دارند. در نهایت، بسیاری از این مطالعات فقط بر موانع فیزیکی تمرکز دارند و به سایر موانع، مانند نگرش‌های اجتماعی و قوانین و مقررات، هر چند به آن اشاره کرده‌اند، توجه کافی نمی‌کنند. از سوی دیگر، برخی از این مطالعات از روش‌های تحقیق ضعیفی استفاده کرده‌اند که در نتیجه، نتایج آن‌ها قابلیت تعمیم محدودی دارند. در زمرة تحقیقات خارجی، نامکانگ و کار [۱۴] در پژوهشی با عنوان «درک تبعیض بین فردی و نهادی در بین افراد دارای معلولیت در ایالات متحده: آیا الگوها به نسبت سن متغیر هستند؟» به بررسی تبعیض علیه افراد دارای معلولیت در ایالات متحده پرداخته‌اند. این مطالعه نشان می‌دهد افراد دارای معلولیت در ایالات متحده با سطوح بالایی از تبعیض‌های فردی و نهادی روبه‌رو هستند. این تبعیض‌ها می‌تواند تأثیر منفی قابل توجهی بر زندگی آنان داشته باشد و لازم است برای رفع این تبعیض‌ها و ترویج برابری و عدالت برای همه افراد، اقدامات بیشتری انجام شود. مطالعه لاوسون [۱۵] با عنوان «رویکرد مبتنی بر حقوق اتحادیه اروپا به افراد معلول در جامعه: استراتژی‌هایی برای شکل‌گیری یک جامعه فراگیر» به نقش اساسی رویکرد مبتنی بر حقوق در ایجاد جوامع فراگیر برای افراد معلول می‌پردازد. این رویکرد افراد معلول را به عنوان اعضای ارزشمند جامعه می‌شناسد که حق مشارکت کامل و فرصت‌های برابر را دارند. با اتخاذ این رویکرد، دولت‌ها، سازمان‌ها و افراد می‌توانند با هم برای از بین بردن موانع، ترویج فرصت‌های برابر و اطمینان از مشارکت کامل افراد معلول در همه جنبه‌های جامعه تلاش کنند. مطالعه موی‌سیو و همکاران [۱۶] با عنوان «ویژگی‌های فراگیر شهر و شهروندی افراد دارای معلولیت» سهم قابل توجهی در درک ما از نابرابری‌های اجتماعی که افراد دارای معلولیت در فضاهای شهری با آن مواجه هستند، ارائه می‌دهد. این مطالعه همچنین بر اهمیت طراحی فراگیر برای ایجاد شهرهایی که برای همه افراد قابل دسترسی و قابل استفاده باشد، تأکید می‌کند. این پژوهش بر اساس داده‌های حاصل از یک مطالعه جامعه‌شناختی در مورد شهروندی افراد دارای معلولیت انجام شده است و بینش‌های عمیقی در مورد چالش‌ها و موانعی که افراد دارای معلولیت در دسترسی به فضاهای شهری و مشارکت در جامعه با آن مواجه هستند، ارائه می‌دهد. وان‌آس‌وگن و شولین [۱۷] در پژوهشی با عنوان «گفتمان‌های ناتوان‌ساز و فرضیه‌های توان‌گر: تجسم مجدد عدالت اجتماعی از طریق آموزش برای افراد معلول از طریق رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی» به بررسی گفتمان حاکم بر سیاست‌های مربوط به آموزش افراد دارای معلولیت در ایرلند پرداخته‌اند. این پژوهش با استفاده از رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی، به واکاوی مفروضات نئولیبرالی در سیاست‌های آموزشی برای افراد دارای معلولیت می‌پردازد و نشان می‌دهد چگونه این مفروضات می‌توانند به نادیده گرفتن نیازها و توانایی‌های این افراد منجر شوند. در ایرلند، سیاست‌های آموزشی برای افراد دارای معلولیت

مدنی آمریکا در دهه ۱۹۶۰ میلادی یافت. این جنبش، بر حقوق برابر همه شهروندان، صرف‌نظر از نژاد، مذهب یا جنسیت تأکید دارد. در دهه ۱۹۷۰ میلادی، این جنبش به حقوق معلولان نیز گسترش یافت و فعالان حقوق معلولان، بر این باور بودند که معلولان نیز باید از حقوق برابر با سایر شهروندان برخوردار باشند [۳۰]. نظریه حقوق معلولان و مفهوم حق به شهر، گامی اساسی در جهت ارتقای وضعیت معلولان در جامعه و گامی بلند در راستای خلق شهرهای فراگیرتر و عادلانه‌تر برای همگان محسوب می‌شوند. این نظریه‌ها با توانمندسازی ما در درک عمیق‌تر مسائل و چالش‌های پیش روی معلولان، بستری مناسب برای ارائه راه‌حل‌های مؤثر و حرکت به سوی جامعه‌ای عادلانه‌تر و انسانی‌تر فراهم می‌کنند. بر این اساس، تأکید اصلی این مقاله بر نظریه‌های اجتماعی حقوق معلولان است.

مفهوم «حق به شهر» که توسط هانری لوفور مطرح شده است، به طور گسترده‌ای در بحث‌های مربوط به حقوق معلولان به کار می‌رود. در اندیشه وی، مفهوم حق به شهر چارچوبی را برای بازاندیشی در مورد اهداف، تعاریف و محتوای اجتماعات سیاسی ارائه می‌دهد. این مفهوم با تأکید بر حضور فعال افراد در مکان‌ها و مشارکت آن‌ها در زندگی اجتماعی، دیدگاهی فراگیرتر از تعلق به یک اجتماع سیاسی ارائه می‌دهد و شامل حال تمام ساکنان شهر، صرف‌نظر از وضعیت حقوقی یا اجتماعی آن‌ها می‌شود. به تعبیر دیوید هاروی، این مفهوم فراتر از صرف دسترسی به منابع شهری است و او حق به شهر را به مثابه توانایی و آزادی افراد برای مشارکت در شکل‌دهی و دگرگونی ساختارها و فضاهای شهری، در راستای نیل به عدالت اجتماعی و رفاه جمعی، تفسیر می‌کند. در این راستا، حق به شهر برای افراد معلول به معنای دسترسی به تمام فضاها و امکانات شهر، بدون هیچ‌گونه مانعی، و همچنین مشارکت برابر در تصمیم‌گیری‌هایی است که بر زندگی آن‌ها در شهر اثر می‌گذارد [۳۲]. براساس نگاه لوفور، حق به شهر به عنوان حقی بنیادی برای تمام ساکنان شهر، فارغ از وضعیت حقوقی یا اجتماعی‌شان، مطرح می‌شود. او در این راستا، دو رکن اساسی را برای تحقق این حق برمی‌شمارد:

الف) حق استفاده از منابع و امکانات شهری: حق استفاده از منابع و امکانات شهری به معنای دسترسی آزادانه و برابر به تمام امکانات و خدمات ضروری برای یک زندگی شایسته در شهر است. این حق شامل استفاده کامل از فضای شهری در زندگی روزمره، مسکن، استفاده کردن از فضاها، آموزش، حق زندگی کردن، بهداشت، حمل‌ونقل، تفریح و به خود اختصاص دادن و غیره است.

ب) حق مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به شهر: این حق به معنای توانایی افراد بر تصمیم‌گیری‌ها و فرایندهایی است که بر زندگی و شرایط زندگی آن‌ها در شهر اثر می‌گذارد [۳۳].

دیوید هاروی و نیل میچل در تحلیل مفهوم «حق به شهر» از دیدگاه لوفور به بررسی دو رکن اساسی این نظریه، یعنی «حق استفاده از منابع و امکانات شهری» و «حق مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به شهر» پرداخته‌اند. هر دو نظریه‌پرداز بر اهمیت دسترسی برابر به امکانات شهری مانند مسکن، آموزش، بهداشت و حمل‌ونقل تأکید دارند و آن را برای عدالت اجتماعی و رفاه عمومی ضروری می‌دانند. هاروی معتقد است که همه افراد، صرف‌نظر از وضعیت اجتماعی یا اقتصادی، باید بتوانند از خدمات و امکانات شهری به طور مساوی بهره‌مند شوند. او به چالش‌های عملی این ایده نیز اشاره می‌کند، مانند فقر، نابرابری اجتماعی و تبعیض که می‌تواند دسترسی افراد به منابع و امکانات شهری را محدود کند. به عنوان مثال، افراد کم‌درآمد ممکن است توانایی پرداخت اجاره مسکن مناسب یا هزینه تحصیل در مدارس باکیفیت را نداشته باشند و گروه‌های اقلیت ممکن است از فرصت‌های برابر برای اشتغال یا مسکن محروم شوند. هاروی پیشنهاد می‌کند که به جای تلاش برای ارائه دسترسی کامل به همه چیز برای همه افراد، تمرکز بر رفع موانع موجود باشد. این امر می‌تواند شامل ارائه یارانه مسکن، ساخت مدارس و بیمارستان‌های عمومی بیشتر، ایجاد حمل‌ونقل عمومی به صرفه و مناسب‌سازی فضاهای عمومی برای افراد دارای معلولیت و مبارزه با تبعیض باشد [۳۴].

[۱۴] و وان‌آس‌وگن و شولین [۱۷] نشان می‌دهند نگرش‌های منفی نسبت به معلولان در بسیاری از جوامع یکی از موانع اصلی دسترسی آن‌ها به حق بر شهر است. این نگرش‌ها می‌توانند به تبعیض، طرد و عدم پذیرش معلولان در جامعه منجر شوند. مطالعاتی مانند لاوسون [۱۵] و ماخپادیای و موسولا [۱۸] بر نقش قوانین و مقررات در زمینه حقوق معلولان تأکید دارند. این قوانین و مقررات باید به گونه‌ای تدوین و اجرا شوند که به تضمین حقوق معلولان و دسترسی آن‌ها به حق بر شهر کمک کنند. در برخی موارد، قوانین موجود ممکن است ناقص یا نامناسب باشند و نیاز به اصلاح یا به‌روزرسانی داشته باشند و در نهایت، مطالعاتی مانند ماخپادیای و موسولا [۱۸] نشان می‌دهند در بسیاری از جوامع، آگاهی از حقوق معلولان در بین خود معلولان، مراقبان و عموم وجود ندارد.

■ مبانی نظری

موضوع حقوق انسانی افراد دارای معلولیت به عنوان یکی از چالش‌های بزرگ جوامع امروزی، همواره مورد توجه اندیشمندان و فعالان حقوق بشر بوده است. مطالعات تاریخی نشان می‌دهد افراد دارای معلولیت و ناتوانی طی تاریخ برای دستیابی به فرصت‌های برابر با دیگران تلاش‌های مستمری انجام داده‌اند [۲۳]. در این راستا، بحث‌های بسیاری پیرامون نحوه حمایت از معلولان شکل گرفته است که به طور کلی می‌توان به دو دسته از نظریه‌ها در این حوزه اشاره کرد. دسته اول، نظریه مدل پزشکی معلولیت است که معلولیت را یک پدیده پزشکی می‌داند و آن را ناشی از محدودیت‌های جسمی یا ذهنی افراد می‌داند. این مدل بر ناتوانی‌های قابل مشاهده و قابل اندازه‌گیری تمرکز دارد و نقش عوامل اجتماعی و محیطی را در ایجاد و تشدید ناتوانی نادیده می‌گیرد [۲۴]. این نظریه در چند دهه اخیر مورد انتقاد قرار گرفته است و منتقدان بر این باورند که این نظریه، معلولان را به عنوان افراد بیمار یا ناقص معرفی می‌کند. شکسپیر استلال می‌کند که مدل پزشکی معلولیت، عوامل اجتماعی و محیطی که در ایجاد معلولیت نقش دارند را نادیده می‌گیرد [۲۵]. مدل پزشکی معلولیت بر نقص‌ها و محدودیت‌های افراد معلول تمرکز دارد و آن‌ها را به عنوان مشکلی فردی تلقی می‌کند که باید توسط خود فرد «اصلاح» شود. این دیدگاه می‌تواند به انگ، تبعیض و سرزنش افراد معلول منجر شود [۲۶ و ۲۷]. اولیور و سپیی می‌گویند که مدل پزشکی معلولیت، تنوع تجارب افراد دارای معلولیت را نادیده می‌گیرد و آن‌ها را به عنوان یک گروه همگن در نظر می‌گیرد [۲۸]. در مقابل، اسویتون و فرنچ مدل اجتماعی معلولیت را به عنوان جایگزینی برای مدل پزشکی ارائه می‌کنند. این مدل معلولیت را به عنوان یک مشکل اجتماعی ناشی از موانع محیطی و اجتماعی می‌بیند [۲۹]. دسته دوم نظریه‌ها، مدل اجتماعی معلولیت است که از منظری دیگر به مسائل و مشکلات معلولان می‌پردازد. این دسته از نظریه‌ها، معلولیت را یک پدیده اجتماعی می‌داند که ناشی از موانع و محدودیت‌های موجود در جامعه است. بر این اساس، معلولان افراد سالمی هستند که به دلیل موانع موجود در جامعه، قادر به مشارکت کامل در جامعه نیستند. در یک تقسیم‌بندی کلی، سه دسته از نظریه‌های اجتماعی در حوزه معلولان وجود دارد که عبارت‌اند از: نظریه مدل اجتماعی معلولیت، نظریه توانمندسازی معلولان و نظریه حقوق معلولان [۳۰]. نظریه مدل اجتماعی معلولیت، معلولیت را یک پدیده اجتماعی می‌داند که ناشی از موانع و محدودیت‌های موجود در جامعه است. بر اساس این نظریه، معلولان افرادی هستند که به دلیل موانع موجود در جامعه، قادر به مشارکت کامل در جامعه نیستند [۳۱]. نظریه توانمندسازی معلولان، بر توانمندسازی معلولان برای مشارکت فعالانه در جامعه تأکید می‌کند. بر اساس این نظریه، معلولان باید فرصت‌ها و امکانات لازم را برای مشارکت در جامعه داشته باشند [۳۱]. نظریه حقوق معلولان، بر این باور است که معلولان باید از حقوق برابر با سایر شهروندان برخوردار باشند و باید از فرصت‌ها و امکاناتی برخوردار باشند که به آن‌ها امکان می‌دهد تا زندگی مستقل و فعالی داشته باشند. این نظریه بر تضمین حقوق معلولان در قانون و سیاست‌گذاری تأکید می‌کند [۳۱]. ریشه‌های نظریه حقوق معلولان را می‌توان در جنبش حقوق

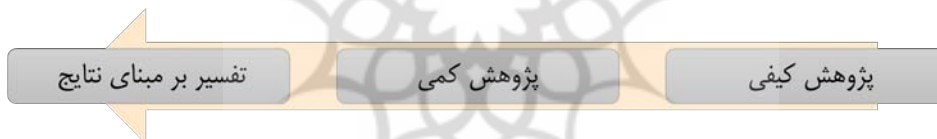

ضروری می‌داند. او معتقد است که مشارکت شهروندان به مردم این امکان را می‌دهد که در مورد مسائل مربوط به زندگی خود در شهر صحبت کنند و بر تصمیماتی که بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد، تأثیر بگذارند. این امر می‌تواند به افزایش اعتماد به دولت، تقویت حس تعلق به جامعه و ارتقای کیفیت زندگی در شهرها کمک کند. با این حال، میچل به نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی اشاره می‌کند که می‌تواند مانع از مشارکت برابر همه افراد در فرایندهای تصمیم‌گیری شود. او به طور خاص به این موضوع اشاره می‌کند که گروه‌های حاشیه‌ای مانند فقرا، بی‌خانمان‌ها و مهاجران ممکن است از قدرت و نفوذ کافی برای تأثیرگذاری بر تصمیمات مربوط به شهر برخوردار نباشند. میچل پیشنهاد می‌کند که دولت‌ها فرصت‌های بیشتری برای مشارکت عمومی ایجاد کنند، سازمان‌ها و انجمن‌های محلی را تقویت کنند و از تنوع و تکثر در جامعه حمایت کرده و گروه‌های حاشیه‌ای را در تصمیم‌گیری‌ها درگیر کنند [۳۵].

■ مواد و روش

روش مقاله حاضر، از نوع ترکیبی است و در دو مرحله به جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها پرداخته می‌شود. مرحله اول: جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کیفی؛ در این مرحله، از روش مصاحبه برای جمع‌آوری داده‌های کیفی استفاده شده است. پس از جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل مضمون برای بررسی و تحلیل این داده‌ها به کار گرفته می‌شود. نتایج تحلیل داده‌های کیفی به پژوهشگر کمک می‌کند تا فرضیه‌هایی را در مورد پدیده مورد مطالعه شکل دهد. مرحله دوم: جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کمی؛ در این مرحله، داده‌های کمی با استفاده از روش‌های پیمایشی، پرسش‌نامه و آزمون‌های استاندارد جمع‌آوری می‌شوند و سپس، با استفاده از روش رگرسیون تحلیل می‌شوند.

میچل نیز بر اهمیت دسترسی آزادانه و برابر به خدمات و امکانات ضروری شهر تأکید دارد و آن را برای تحقق عدالت اجتماعی و رفاه عمومی ضروری می‌داند. او به چالش‌های عملی نظیر روند خصوصی‌سازی فضاهای عمومی و تمرکز بر سودآوری در شهرهای نئولیبرال اشاره می‌کند. این روندها می‌تواند به افزایش قیمت مسکن، کاهش دسترسی به خدمات عمومی و طرد گروه‌های حاشیه‌ای از شهرها منجر شود. میچل پیشنهاد می‌کند که دولت‌ها نقش فعال‌تری در ارائه خدمات عمومی ایفا کنند، از خصوصی‌سازی فضاهای عمومی جلوگیری کنند و از حقوق گروه‌های حاشیه‌ای مانند فقرا، بی‌خانمان‌ها و مهاجران محافظت کنند [۳۵]. در مورد حق مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری، هاروی و میچل هر دو بر اهمیت این مشارکت برای ایجاد جوامع دموکراتیک و پاسخ‌گو تأکید دارند. هاروی معتقد است که مشارکت شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری به مردم این امکان را می‌دهد که در مورد مسائل مربوط به زندگی خود در شهر صحبت کنند و بر تصمیماتی که بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد، تأثیر بگذارند. این امر می‌تواند به افزایش اعتماد به دولت، تقویت حس تعلق به جامعه و ارتقای کیفیت زندگی در شهرها کمک کند. با این حال، او به موانع ناشی از نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی اشاره می‌کند که می‌تواند مشارکت برابر همه افراد در فرایندهای تصمیم‌گیری را محدود کند. به عنوان مثال، افراد کم‌درآمد یا افراد دارای معلولیت ممکن است وقت، منابع یا مهارت‌های لازم برای مشارکت فعال در جلسات عمومی یا سایر فرایندهای تصمیم‌گیری را نداشته باشند. هاروی توصیه می‌کند که دولت‌ها فرصت‌های بیشتری برای مشارکت عمومی ایجاد کنند، سازمان‌ها و انجمن‌های محلی را تقویت کنند، شهروندان را برای مشارکت فعال آموزش دهند و از تنوع و تکثر در جامعه حمایت کنند [۳۴]. میچل نیز بر اهمیت مشارکت شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری تأکید دارد و آن را برای ایجاد جوامع دموکراتیک

شکل ۱. دیاگرام طرح اکتشافی: مدل متوالی [۳۶]

دقیقه متغیر بوده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، از تکنیک تحلیل مضمون استفاده شده که شامل پنج مرحله است: مرحله اول استخراج و کدگذاری اولیه؛ در این مرحله، تمامی مصاحبه‌ها به طور کامل رونویسی، یادداشت‌برداری و علامت‌گذاری معنایی شدند. محقق به طور عمیق داده‌ها را مطالعه و با آن‌ها آشنا شد و کدهای اولیه بر اساس مفاهیم کلیدی و مرتبط با موضوع تحقیق انتخاب شدند. مرحله دوم سازماندهی کدها؛ کدهای مختلف در قالب مضمون‌های بالقوه دسته‌بندی و تمامی خلاصه‌های داده‌های کدگذاری شده در قالب مضمون‌های مشخص مرتب‌سازی شدند. مرحله سوم بازبینی و پالایش مضمون‌ها؛ مضمون‌ها به طور دقیق بازبینی شدند. از میان ۱۱۰ کد اولیه، ۱۵ مضمون فرعی و ۴ مضمون اصلی نهایی انتخاب شدند و داده‌های مربوط به مضمون‌های متفرقه در میان سایر مضمون‌ها ادغام و در نهایت حذف شدند. مرحله چهارم تعریف و نام‌گذاری مضمون‌ها، در این مرحله، مضمون‌های ارائه‌شده برای تحلیل به طور دقیق تعریف و مورد بازبینی مجدد قرار گرفتند و داده‌های مربوط به هر مضمون به طور جداگانه تحلیل شدند و در آخر گزارشی جامع تهیه شده که شامل تحلیل‌ها و داستان کلی داده‌ها است. برای محاسبه پایایی مصاحبه‌ها، از دو روش استفاده شده است: پایایی بازآزمایی و پایایی توافق درون موضوعی. پایایی بازآزمایی با استفاده از ۳ مصاحبه که هر یک دو بار در فاصله زمانی ۱۰ روزه توسط یک پژوهشگر کدگذاری شده‌اند، معادل ۷۸/۵ درصد محاسبه شده است. همچنین، پایایی بین کدگذاران برای مصاحبه‌ها برابر ۷۳/۵ درصد بوده که نشان‌دهنده قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها است.

بخش کیفی

هدف از بخش کیفی این تحقیق، اکتشاف و شناخت پدیده‌های جدید و ناشناخته در حوزه معلولان شهر تهران است. در این بخش، از روش مصاحبه عمیق برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. برای انتخاب مشارکت‌کنندگان، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. در این روش، مشارکت‌کنندگان بر اساس معیارهای خاصی که برای تحقیق تعیین شده است، انتخاب می‌شوند. جامعه آماری شامل نخبگان، صاحب‌نظران علمی و اجرایی و جامعه معلولان شهر تهران است. در بخش نخبگان ۱۳ مصاحبه و در میان معلولان ۱۴ مصاحبه و در کل برای انجام این مطالعه ۲۷ مصاحبه عمیق انجام شد. مصاحبه‌ها به صورت حضوری و در محل مورد نظر مشارکت‌کنندگان انجام شده است. مدت زمان هر مصاحبه (۴۰ تا ۶۰ دقیقه) و برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها، از تکنیک تحلیل تم یا مضمون استفاده شده است.

هدف از بخش کیفی این تحقیق، اکتشاف و شناخت پدیده‌های جدید و ناشناخته در حوزه معلولان شهر تهران است. برای جمع‌آوری اطلاعات در این بخش، از روش مصاحبه عمیق استفاده شده است. مشارکت‌کنندگان بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند و معیارهای خاص تحقیق انتخاب شده‌اند. جامعه آماری شامل نخبگان، صاحب‌نظران علمی و اجرایی و جامعه معلولان شهر تهران است. در مجموع، ۲۷ مصاحبه عمیق شامل ۱۳ مصاحبه با نخبگان و ۱۴ مصاحبه با معلولان انجام شده است. مصاحبه‌ها به صورت حضوری و در محل مورد نظر مشارکت‌کنندگان انجام شده و مدت زمان هر مصاحبه بین ۴۰ تا ۶۰

بخش کمی

مضمون به چهار مضمون اصلی منجر شد که به شرح زیر است. مضمون اول، «شهر فراگیر و همه‌شمول»، به بهسازی فضاهای شهری برای معلولان اشاره دارد و شامل آسیب‌شناسی معابر برای معلولان، پیامدهای اجتماعی عدم بهسازی معابر و کارآمدی نهادهای مربوط به حق بر شهر معلولان می‌شود. مضمون دوم، «شهروندی فعال»، به مشارکت معلولان در زندگی و تصمیم‌گیری‌های شهری مربوط می‌شود و شامل عدم مشارکت، بی‌اعتمادی، ناآگاهی و دلبستگی مکانی است. مضمون سوم، «حق اختصاص دادن به معلولان»، شامل کنترل و مالکیت، سهم فیزیکی، امنیت، سرزندگی و ارتباطات شهری است و در نهایت، مضمون چهارم، «حمل‌ونقل عمومی برای همه»، به مناسب‌سازی حمل‌ونقل عمومی برای معلولان اشاره دارد و شامل مناسب‌سازی مترو، اتوبوس و تاکسی می‌شود.

الف) شهر فراگیر و همه‌شمول؛ بهسازی فضاهای شهری برای معلولان:

معلولان، شهروندانی هستند که مانند سایر افراد حق برخورداری از زندگی مستقل و برخوردار از حقوق و فرصت‌های برابر را دارند. با این حال، موانع متعددی بر سر راه آن‌ها وجود دارد که مانع از حضور آن‌ها در جامعه می‌شود. یکی از این موانع، عدم مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولان است. در ایران، قوانین و مقررات متعددی در زمینه بهسازی فضاهای شهری برای معلولان همچون قوانین و مقررات بین‌المللی (کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت) و قوانین و مقررات ملی (بند ۱۱ سیاست‌های کلی نظام در بخش شهرسازی و بند ۹ سیاست‌های کلی نظام برای ترویج و تحکیم فرهنگ ایثار و جهاد و ساماندهی امور ایثارگران؛ قانون جامع حمایت از حقوق معلولان؛ آیین‌نامه اجرایی ماده دوم قانون جامع حمایت از معلولان؛ ماده ۷۸ قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران؛ ماده واحده مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولان جسمی و حرکتی؛ بند ۷ ماده ۱۳ برنامه ۵ ساله سوم شهرداری تهران؛ ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای معلولان جسمی و حرکتی و غیره) وجود دارد. در اجرای این قوانین یافته‌های کیفی نشان داد مناسب‌سازی در فضاهای شهری به صورت پراکنده و بدون برنامه‌ریزی منسجم انجام می‌شود؛ مسئولیت نهایی مناسب‌سازی فضاهای شهری در کشور و شهر تهران مشخص نیست و هیچ دستگاهی مسئولیت کامل را به عهده نمی‌گیرد و در نهایت نظارت بر اجرای و نگهداشت اقدامات مناسب‌سازی فضاهای شهری ضعیف است. این امر باعث می‌شود که بسیاری از اقدامات مناسب‌سازی به‌درستی اجرا نشوند و یا به مرور زمان فرسوده شوند و از کار بیفتند. در ادامه، جدول مضامین اصلی و فرعی استخراج شده از مصاحبه‌ها آورده شده است.

در این تحقیق، برای سنجش متغیرهای مستقل و وابسته، پرسش‌نامه‌ای با ۶۵ گویه طراحی و اجرا شده است. این گویه‌ها بر اساس چارچوب نظری و داده‌های مصاحبه‌های کیفی استخراج شده‌اند. از این تعداد، ۶۰ گویه برای سنجش متغیرهای مستقل و ۵ گویه برای متغیر وابسته «حق به شهر معلولان» طراحی شده‌اند. گویه‌ها با مقیاس لیکرت ۱۰ درجه‌ای ارزیابی شده‌اند، به طوری که جمع امتیاز مقیاس متغیر وابسته بین ۵۰ تا ۵۰۰ متغیر خواهد بود. متغیرهای مستقل بر اساس چهار مضمون از مصاحبه‌های کیفی تنظیم شده‌اند که در نهایت ۱۰ شاخص جهت سنجش به شرح ذیل تعیین و انتخاب شد:

- شهر فراگیر و همه‌شمول: شامل آسیب‌شناسی معابر؛
  - شهروندی فعال: شامل مشارکت معلولان در فضاهای شهری؛
  - حق اختصاص دادن به معلولان: شامل کنترل و مالکیت، سهم فیزیکی، امنیت، سرزندگی و ارتباطات شهری؛
  - حمل‌ونقل عمومی برای همه: مناسب‌سازی حمل‌ونقل عمومی برای معلولان، شامل مترو، اتوبوس و تاکسی.
- قلمروی تحقیق از نظر مکانی شهر تهران و از نظر زمانی از فروردین ۱۴۰۲ تا مرداد ۱۴۰۲ بوده است. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌ای که به صورت حضوری تکمیل شد، جمع‌آوری شدند. جامعه آماری شامل ۱۹۳،۸۷۳ نفر [۳] معلول ساکن شهر تهران در سال ۱۳۹۸ بود. با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۸۴ نفر تعیین شد و نمونه‌گیری به روش طبقه‌ای متناسب انجام شد. پرسش‌نامه با روایی صوری و محتوایی توسط اساتید تأیید شد. ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه ۰/۷۵ و برای خرده‌مقیاس‌ها بین ۰/۷۰ تا ۰/۸۰ است که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول است. این تحقیق با توجه به اصول علمی و استفاده از ابزارها و روش‌های دقیق، به بررسی و تحلیل ادراک معلولان از حق به شهر در تهران می‌پردازد.

یافته‌های پژوهش

سنجش کیفی: بررسی یافته‌های کیفی نشان می‌دهد معلولان در شهر تهران با موانع متعدد و گاه متداخل مواجه هستند. هر یک از این موانع می‌تواند تأثیرات منفی متعددی بر زندگی معلولان داشته باشد. برخی از این موانع ممکن است باعث محدودیت در تردد و مشارکت معلولان در جامعه شده و حتی موجب احساس طرد و تنهایی و عدم دسترسی به حقوق و خدمات ضروری شود. تلاش‌های نهادهای متولی معلولان در ایران برای رفع این موانع قابل توجه است؛ با این حال، این تلاش‌ها هنوز کافی نیست و نتوانسته‌اند به طور کامل این گروه را در جامعه ادغام کنند. نتایج مصاحبه‌ها پس از تحلیل

جدول ۱. احصای مضامین اصلی و فرعی شهر فراگیر و همه‌شمول از مصاحبه‌ها

مضمون اصلی	مضمون فرعی	واحد معنایی (کدگذاری اولیه)	نمونه گزاره‌ها
شهر فراگیر و همه‌شمول؛ بهسازی فضاهای شهری برای معلولان	آسیب‌شناسی معابر و ایثار و جهاد	- نبود پله‌های برقی در پل عابر پیاده در معابر بزرگراهی	کد ۱۱: چهارراه‌ها و تقاطع خیابان‌ها مهم‌ترین مسیر برای ما هستند.
		- نبود تابلوهای راهنما در معابر پیاده‌راه بزرگراهی	کد ۹: ساخت‌وسازها لوازم خود را روی پیاده‌رو می‌ریزند که مسیر امن ما را مسدود می‌کند.
		- نبود مسیرهای مناسب‌سازی شده برای معلولان از خیابان	کد ۸: هر بار که تصمیم می‌گیرم به ادارای بروم، شب قبل فکر می‌کنم که چگونه باید به آنجا بروم و چطور وارد ساختمان شوم.
		- عدم دسترسی به سرویس‌های ون معلول	کد ۵: برخی ادارات آسانسورهای کوچکی دارند که ویلچر من به راحتی وارد آن حرکت موتورسواران در معابر پیاده‌راه غیر بزرگراهی
		- وجود موانع در معابر پیاده‌رو عدم امنیت در معابر	کد ۱۶: آنچه از دید یک معلول اهمیت زیادی دارد، حضور در عرصه‌های عمومی شهر و استفاده از امکانات آن است. یک فرد توان‌خواه باید از ابتدای خروج از منزل تا رسیدن به مقصد، بدون هیچ مانعی مسیر را طی کند. اما
		- حرکت موتورسواران در معابر پیاده‌راه غیر بزرگراهی	مشاهده می‌شود که بوستان‌ها یا مترو برای توان‌خواهان مناسب‌سازی شده‌اند، در حالی که مسیرهای منتهی به مقصد مناسب‌سازی نشده‌اند. از این‌رو، مسائل شهرسازی و عمرانی برای حضور افراد به‌حاشیه‌رانده‌شده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.
		- شلوغی و تردد جمعیت در معابر پیاده‌راه غیر بزرگراهی	
		- ارتفاع زیاد گیت‌های ارتباطی در ساختمان‌های عمومی	
		- نامناسب بودن وردی و خروجی در ساختمان‌های عمومی	
		- نبود سطوح شیب‌دار و یا شیب بسیار تند ساختمان‌های عمومی	
		- نبود سرویس‌های بهداشتی مقتضی در ساختمان‌های عمومی	
		- نبود جای پارک مناسب در حاشیه خیابان برای معلولان	
		- عدم رعایت استفاده از دستک‌ها در پل‌ها و پله‌ها و ساختمان‌های عمومی	
- نبود آسانسور یا لایر معلول در ساختمان‌های عمومی			
- نبود صندلی‌های مقتضی معلولان در بانک‌ها و در مانگ‌ها و ساختمان‌های عمومی			

مضمون اصلی	مضمون فرعی	واحد معنایی (کدگذاری اولیه)	نمونه گزاره‌ها
شهر فراگیر و همه‌شمول؛ بهسازی فضاهای شهری برای معلولان	کارآمدی پیاده‌راهی مربوط به حتی بر شهر معلولان	<ul style="list-style-type: none"> - وجود موانع در مسیر معبر - نامرغوب بودن جنس موزاییک - ناهمواری در پیاده‌رو - منقطع بودن مسیر (قطع وصل شدن موزاییک مخصوص) - پیشش زیاد مسیر - نامسطح بودن معابر - باریک بودن معبر مخصوص - عدم آموزش به معلولان در ارتباط با معابر 	<p>کد ۱۳: یکی از مشکلات ما ویلچر سواران، پستی و بلندی‌های پیاده‌روها است. کد ۱۲: شاید یکی از مشکلاتی که برای یک انسان سالم مهم نباشد، پیشش‌های پیاده‌روها باشد.</p> <p>کد ۸: تصور کنید که من با ویلچرم بخواهم از مسیر گیشا عبور کنم. حتی اگر معبر صاف باشد و هیچ مشکل دیگری نیز وجود نداشته باشد، ممکن است با این وضعیت مسیر سایرین را مسدود کنم و مانع از حرکت آن‌ها شوم.</p>
	بیمادهای اجتمای عدم بهسازی معابر برای معلولان	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش اعتماد اجتماعی - کاهش مشارکت اجتماعی - کاهش روابط اجتماعی - انزوای اجتماعی - وابستگی بیشتر به دیگران - ایجاد استرس و نگرانی 	<p>کد ۶: آخرین بار کدام کار شهرداری به طور کلی درست انجام شده که انتظار داشته باشیم این یکی را طبق اصول انجام دهند؟</p> <p>کد ۷: با این وضعیت معابر، من بیشتر اوقات ترجیح می‌دهم در خانه بمانم. مگر اینکه خانواده‌ام موظف به بیرون بردن من باشند.</p> <p>کد ۱۱: در برخی مکان‌ها که معابر و پیاده‌روها تا حدی مناسب هستند، مردم حق تقدم ما برای استفاده از مسیرهای ویژه را رعایت نمی‌کنند.</p> <p>کد ۷: فضای شهر هیچ‌گونه امنیتی برای ما ندارد و به همین دلیل من ترجیح می‌دهم در خانه بمانم.</p>

شغلی و تفریحی منجر شود. معلولان به دلیل موانع موجود در معابر و فضاهای شهری، کمتر تمایل دارند در اجتماعات حضور یابند. انزوای اجتماعی می‌تواند پیامدهای منفی بسیاری برای سلامت روانی و عاطفی افراد از جمله افسردگی، اضطراب، و کاهش عزت‌نفس داشته باشد. یافته‌ها نشان داد ناتوانی معلولان در دسترسی به خدمات شهری و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، آن‌ها را در معرض خطرات جدی برای سلامت روان و عزت‌نفس قرار می‌دهد. معلولانی که نمی‌توانند به طور مستقل در محیط شهری حرکت کنند، احساس بی‌قدرتی و وابستگی به دیگران دارند که این احساسات می‌تواند به کاهش عزت‌نفس و افزایش استرس و نگرانی منجر شود. عدم استقلال در حرکت و دسترسی به خدمات شهری می‌تواند احساس بی‌ارزشی و ناکامی را در این افراد تقویت کند. عدم بهسازی معابر و فضاهای شهری باعث افزایش وابستگی معلولان به دیگران می‌شود. این وابستگی می‌تواند از بسیاری جهات زندگی آن‌ها را محدود کند، از جمله کاهش فرصت‌های شغلی، محدودیت در انجام فعالیت‌های روزمره و کاهش توانایی برای برقراری ارتباطات اجتماعی.

ب) حق اختصاص دادن فضا به معلولان

معلولان بخشی از جمعیت ساکن در شهر تهران را تشکیل می‌دهند و تخصیص فضا در شهر برای این افراد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این راستا، لازم است که به بروز مؤلفه‌هایی که هر فضایی برای افراد به همراه دارد، توجه شود. نتایج پژوهش نشان داده است معلولان از فرصت‌های تفریحی و فرهنگی در شهر به اندازه سایر شهروندان بهره‌مند نیستند. این امر می‌تواند به احساس طرد شدن، ناامیدی، و کاهش کیفیت زندگی معلولان منجر شود. مصاحبه‌شوندگان دلایل مختلفی برای عدم بهره‌مندی معلولان از فرصت‌های تفریحی و فرهنگی در شهر بیان کرده‌اند. از جمله این دلایل می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- بسیاری از فضاهای تفریحی و فرهنگی در شهر با نیازهای معلولان سازگار نیستند. به عنوان مثال، ممکن است این فضاها دارای پله‌ها یا موانع دیگر باشند که دسترسی معلولان به آن‌ها را دشوار می‌کند.

- معلولان ممکن است از وجود فرصت‌های تفریحی و فرهنگی مناسب برای خود آگاه نباشند یا این فرصت‌ها به طور مؤثر به معلولان اطلاع‌رسانی نشوند.

- هزینه‌های بالای امکانات تفریحی و فرهنگی می‌تواند معلولان را از بهره‌مندی از این فرصت‌ها باز دارد.

اشغال فضا، بخش جدایی‌ناپذیری از وجود هر موجود انسانی است. انسان‌ها از لحظه تولد تا لحظه مرگ، در حال تعامل با فضا و شکل‌دهی به آن هستند؛ بنابراین، ویژگی‌های فضاهای پر شده می‌تواند محدودیت‌هایی را برای عمل انسان به بار بیاورد. تخصیص فضا در شهر برای معلولان و جانبازان باید با

داده‌های مربوط به شهر فراگیر و همه‌شمول و بهسازی فضاهای شهری برای معلولان از جنبه‌های مختلفی به بررسی مشکلات موجود در معابر و ساختمان‌ها برای معلولان پرداخته است. این مشکلات در سه حوزه آسیب‌شناسی معابر و اماکن، کارآمدی نهادهای مربوطه، و پیامدهای اجتماعی عدم بهسازی تجزیه و تحلیل می‌شود. یافته‌های مصاحبه کیفی نشان داد پدیده‌های یادشده در آسیب‌شناسی معابر و اماکن به‌وضوح نشان‌دهنده ناکافی بودن زیرساخت‌های شهری برای معلولان است. نبود پله‌های برقی، تابلوهای راهنما، و مسیرهای مناسب‌سازی شده، و همچنین وجود مشکلاتی نظیر شیب‌های تند، ناهمواری‌ها، و موانع فیزیکی، به محدودیت‌های قابل توجهی برای معلولان منجر می‌شود. به‌ویژه، عدم دسترسی به سرویس‌های حمل‌ونقل مناسب و مشکلات مربوط به ساختمان‌های عمومی مانند نبود آسانسور و سرویس‌های بهداشتی مناسب، به طور مستقیم بر کیفیت زندگی معلولان تأثیر می‌گذارد. یافته‌ها نشان داد مسائل مربوط به کارآمدی نهادهای مسئول به‌ویژه شهرداری و دیگر سازمان‌های خدمات‌رسان، به نارضایتی و مشکلات موجود در معابر اشاره دارد. مشکلاتی از جمله نامرغوب بودن جنس موزاییک‌ها، ناهمواری پیاده‌روها، و منقطع بودن مسیرها، نشان‌دهنده عدم توجه کافی به استانداردهای مناسب‌سازی و عدم اجرای صحیح برنامه‌های بهسازی است. به‌علاوه، فقدان آموزش به معلولان در ارتباط با استفاده از معابر، مزید بر علت شده است. پیامدهای اجتماعی عدم بهسازی معابر برای معلولان به کاهش اعتماد اجتماعی، کاهش مشارکت و روابط اجتماعی، و افزایش تنهایی و وابستگی به دیگران اشاره دارد. یافته‌ها نشان می‌دهند مشکلات فیزیکی در معابر و عدم امنیت اجتماعی باعث کاهش تمایل معلولان به مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و افزایش استرس و نگرانی آن‌ها می‌شود. این مشکلات به‌ویژه زمانی که با عدم رعایت حق تقدم در معابر و عدم توجه به نیازهای خاص معلولان در تعاملات اجتماعی ترکیب می‌شود، می‌تواند به انزوای بیشتر و وابستگی فزاینده منجر شود. یافته‌های منبعث از مصاحبه‌ها نشان داد عدم بهسازی فضاهای شهری برای معلولان آثار منفی گسترده‌ای بر زندگی این افراد دارد. وقتی معلولان با موانع فیزیکی متعددی در محیط شهری روبه‌رو می‌شوند، به‌تدریج اعتماد خود را به جامعه و مسئولان شهری از دست می‌دهند. این فقدان اعتماد می‌تواند به احساس ناامیدی، سرخوردگی، و انزوا منجر شود. اعتماد اجتماعی یکی از پایه‌های اساسی در سلامت روانی و رفاه اجتماعی افراد است و کاهش آن می‌تواند پیامدهای جدی برای جامعه و به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر مانند معلولان به همراه داشته باشد. یکی از یافته‌های مهم نشان می‌دهد عدم بهسازی فضاهای شهری، حضور و مشارکت معلولان در فعالیت‌های اجتماعی را به شدت کاهش می‌دهد. این کاهش مشارکت می‌تواند به احساس طرد و محرومیت از فرصت‌های آموزشی،

اصلی و فرعی حق اختصاص دادن فضا معلولان استخراج شده از مصاحبه‌ها آورده شده است.

توجه به این ویژگی‌ها انجام شود. فضایی که برای این افراد تخصیص داده می‌شود باید به گونه‌ای باشد که محدودیت‌های آن‌ها را کاهش دهد و امکان مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های مختلف را فراهم کند. در ادامه، جدول مضامین

جدول ۲. مضامین اصلی و فرعی حق اختصاص دادن فضا به معلولان استخراج شده از مصاحبه‌ها

مضمون اصلی	مضمون فرعی	واحد معنایی (کدگذاری اولیه)	نمونه گزاره‌ها
حق اختصاص دادن به معلولان	سازندگی	<ul style="list-style-type: none"> - احساس امنیت - امکان تفریح و ماجراجویی - وجود امکانات ارتباطی در شهر 	<p>کد ۱: شهر ما برای توان‌خواهان جاذبه‌های شهری ندارد. اگر بخواهم پیاده طی نکنم، هزینه‌هایم بالا می‌رود و ممکن است به مشکلات مالی برخورم. حتی اگر بتوانم به فضاهای تفریحی شهر بروم، مشخص نیست چه مشکلاتی در انتظارم باشد.</p> <p>کد ۴: گاهی برای استفاده از فناوری‌ها و اینترنت، مانند ثبت نام‌ها و سایر امور، با مشکل مواجه می‌شوم. باید به کافی‌نت‌ها مراجعه کنم یا از کمک دیگران بهره ببرم. ما از کتاب‌های صوتی و گزارش‌های صوتی استفاده می‌کنیم، اما بسیاری از اپلیکیشن‌ها مانند تهران من، اسنپ، و اپلیکیشن‌های بانکی برای ما قابل استفاده نیستند.</p> <p>کد ۵: زمانی که قصد خارج شدن از خانه را دارم، بسیار استرس و نگرانی دارم.</p>
	کنترل و مالکیت	<ul style="list-style-type: none"> - عدم مالکیت مسکن - عدم مالکیت خودرو - عدم مالکیت کسب و کار - عدم مالکیت دارایی‌های 	<p>کد ۷: هر کسی که سرپناهی داشته باشد، خانه‌ای با سقف بالای سرش، انسان خوشبختی است.</p> <p>کد ۳: حق یعنی داشتن جایی برای زندگی کردن.</p> <p>کد ۱۳: چندین سال است که به صورت پاره‌وقت کار می‌کنم و با وجود اینکه حدود ۴۰ سال سن دارم، حتی نتوانسته‌ام خانه‌ای اجاره کنم و در خانه پدرم زندگی می‌کنم. این وضعیت مرا بسیار شرمسار کرده است.</p> <p>کد ۶: مالکیت برای ما دشوار است، چون اشتغال پایدار نداریم و امکان کسب درآمد منظم برای ما فراهم نیست.</p>
	سهام‌فیزیکی	<ul style="list-style-type: none"> - کمبود فضاهای تفریحی و فرهنگی - عدم دسترسی به فضاهای تفریحی و فرهنگی - عدم در نظر گرفتن فضاهای عمومی در شهر برای معلولان 	<p>کد ۱: افراد معلول در این دنیا جایی ندارند. برای مثال، ما ممکن است برخی روزها به پارک‌ها و رستوران‌ها برویم، اما مکان‌های خاصی مانند استادیوم‌ها برای ما قابل دسترسی نیستند.</p> <p>کد ۱۵: یکبار تصمیم گرفتم با برادر بزرگ‌ترم به یکی از ورزشگاه‌ها برای دیدن مسابقات کشتی برویم. هرچند که مردم کمک کردند تا در جایگاه قرار بگیرم و مسابقه را ببینم، اما تصمیم گرفتم که دیگر مسابقات را در تلویزیون تماشا کنم.</p> <p>کد ۴: برای ما که هم زن هستیم و هم معلول، بسیاری از فضاهای عمومی در دسترس نیست و نمی‌توانیم از آن‌ها استفاده کنیم، بنابراین مجبوریم بیشتر در خانه بمانیم.</p>
	ارتباط شهری	<ul style="list-style-type: none"> - موانع فیزیکی - موانع غیرفیزیکی همانند نبود قوانین و مقررات مناسب - عدم آگاهی و حساسیت عمومی - هزینه‌های بالای حمل و نقل - فقدان خدمات پشتیبانی مانند دستیار شخصی - موانع زبانی - موانع فرهنگی مانند تبعیض‌ها و نگرش‌های منفی نسبت به توان‌خواهان 	<p>کد ۶: هزینه‌های بالای حمل و نقل عمومی می‌تواند توانایی توان‌خواهان را برای استفاده از این وسایل محدود کند.</p> <p>کد ۲۷: فقدان پشتیبانی مانند دستیار شخصی یا مترجم زبان می‌تواند استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی و فضاهای عمومی را برای برخی از توان‌خواهان دشوار یا غیرممکن کند.</p> <p>کد ۱۴: تبعیض‌ها و نگرش‌های منفی نسبت به توان‌خواهان در برخی فرهنگ‌ها می‌تواند دسترسی آن‌ها به وسایل حمل و نقل عمومی و فضاهای عمومی را دشوار کند.</p> <p>کد ۱۲: عرض نامناسب معابر می‌تواند عبور و مرور را برای توان‌خواهان، به‌ویژه ویلچر سواران، دشوار کند.</p>
	امنیت	<ul style="list-style-type: none"> - نبود نورپردازی مناسب - نبود دوربین‌های مدار بسته - نبود موانع فیزیکی - نبود علائم و هشدارهای مناسب - فقدان حمایت اجتماعی - ترس و اضطراب مانند مورد آزار و اذیت 	<p>کد ۱۱: فقدان نورپردازی مناسب در معابر، خیابان‌ها و پارک‌ها می‌تواند برای افراد دارای مشکلات بینایی خطرناک باشد و آن‌ها را در معرض خطر جرایم و حوادث قرار دهد.</p> <p>کد ۵: فقدان موانع فیزیکی مانند حفاظ و نرده در مکان‌های خطرناک مانند لبه پل‌ها و گذرگاه‌های ریلی می‌تواند برای افراد دارای مشکلات حرکتی خطرناک باشد.</p> <p>کد ۱۳: معلولان ممکن است در معرض تبعیض و آزار و اذیت از سوی دیگران در فضاهای عمومی قرار بگیرند. این امر می‌تواند احساس امنیت آن‌ها را به طور قابل توجهی کاهش دهد.</p> <p>کد ۱۷: مواجهه با موانع فیزیکی، اجتماعی و تبعیض می‌تواند اعتمادبه‌نفس معلولان را در فضاهای عمومی کاهش دهد.</p> <p>کد ۱۶: معلولان ممکن است در صورت نیاز به کمک در فضاهای عمومی، مانند زمانی که گم می‌شوند یا مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرند، به حمایت اجتماعی کافی دسترسی نداشته باشند.</p>

امکانات ارتباطی، با مشکلات جدی مواجه‌اند. نبود جاذبه‌های شهری مناسب برای معلولان و مشکلات در استفاده از فناوری‌های ارتباطی و اینترنت محدودیت‌های زیادی را به همراه دارد. این مشکلات نشان‌دهنده کمبود زیرساخت‌ها و خدمات پشتیبانی مناسب برای معلولان است که به کاهش احساس امنیت و افزایش استرس و نگرانی آن‌ها منجر می‌شود. داده‌ها نشان

یافته‌های ارائه‌شده درباره مشکلات معلولان در چهار حوزه اصلی زندگی اجتماعی - حق اختصاص دادن فضا به معلولان، کنترل و مالکیت، سهم فیزیکی، و ارتباط شهری و امنیت - تحلیل دقیقی از چالش‌های اساسی و نیازهای آن‌ها به دست می‌دهد. بر اساس داده‌ها، معلولان به‌ویژه در زمینه‌های مربوط به سازندگی، از جمله احساس امنیت، تفریح، و استفاده از

عمومی، و هزینه‌های بالای حمل‌ونقل به‌شدت بر دسترسی معلولان به خدمات عمومی تأثیر می‌گذارد. فقدان خدمات پشتیبانی، تبعیض‌ها و نگرش‌های منفی، و مشکلات امنیتی مانند نبود نورپردازی مناسب و موانع فیزیکی در مکان‌های خطرناک، به کاهش احساس امنیت و اعتماد به نفس در میان معلولان می‌انجامد. یافته‌های مصاحبه نشان می‌دهد معلولان در بسیاری از فضاهای عمومی با احساس عدم امنیت روبه‌رو هستند. این امر ناشی از عوامل مختلفی است، از جمله فقدان نورپردازی مناسب در معابر، خیابان‌ها و پارک‌ها، فقدان موانع فیزیکی مانند حفاظ و نرده در مکان‌های خطرناک مانند لبه پل‌ها و گذرگاه‌های ریلی که می‌تواند برای افراد دارای مشکلات حرکتی خطرناک باشد. معلولان ممکن است در صورت نیاز به کمک در فضاهای عمومی، مانند زمانی که گم می‌شوند یا مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرند، به حمایت اجتماعی کافی دسترسی نداشته باشند و همچنین به دلیل تجربیات قبلی، مانند مورد آزار و اذیت قرار گرفتن، در فضاهای عمومی احساس ترس و اضطراب کنند. یافته‌ها نشان داد عدم امنیت می‌تواند پیامدهای منفی متعددی برای معلولان به همراه داشته باشد. احساس عدم امنیت می‌تواند کیفیت زندگی معلولان را به طور قابل توجهی کاهش دهد و به اضطراب، افسردگی و انزوا منجر شود و برای انجام فعالیت‌های روزمره خود به دیگران وابسته شوند.

ج) شهروندی فعال

یکی از موانع مهم مشارکت معلولان در فعالیت‌های شهری، عدم مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های شهری است. معلولان به دلیل ناتوانی‌های خود اغلب از فرصت‌های مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری محروم هستند. این امر باعث می‌شود نیازها و خواسته‌های آنها در تصمیم‌گیری‌ها لحاظ نشود. یافته‌های کیفی دلایل مختلفی برای عدم مشارکت معلولان در تصمیم‌گیری‌های شهری نشان داد. از جمله این دلایل می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ناآگاهی معلولان از حقوق و فرصت‌های خود: معلولان اغلب از حقوق و فرصت‌های خود در زمینه مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری آگاه نیستند.
- نبود فرهنگ مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری: فرهنگ مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری در ایران هنوز به طور کامل شکل نگرفته است.
- وجود موانع و محدودیت‌ها برای معلولان: معلولان اغلب با موانع و محدودیت‌هایی در زمینه مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری مواجه هستند. این موانع می‌تواند شامل موانع فیزیکی، اجتماعی، و فرهنگی باشد. در ادامه، جدول مضامین اصلی و فرعی شهروندی فعال استخراج شده از مصاحبه‌ها آورده شده است.

می‌دهند عدم مالکیت مسکن، خودرو، و دارایی‌های دیگر به مشکلات اقتصادی و اجتماعی عمیق برای معلولان منجر می‌شود. این مشکلات به‌ویژه در زمینه‌های اشتغال پایدار و تأمین مسکن مناسب برجسته است. معلولان به دلیل هزینه‌های بالای مسکن با مشکل یافتن مسکن مناسب روبه‌رو هستند. این امر می‌تواند ناشی از عواملی مانند کمبود مسکن مناسب، تبعیض در بازار اجاره، و نبود برنامه‌های حمایتی برای افراد دارای معلولیت باشد. آنان در بازار اجاره نیز با تبعیض روبه‌رو می‌شوند و یافتن مسکن را برای آن‌ها دشوارتر می‌کند. رد شدن از درخواست اجاره، اعمال اجاره‌های بالاتر، یا وضع شرایط اجاره غیرمنطقی از مواردی است که مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره کرده‌اند. از سوی دیگر، کمبود مسکن مناسب برای افراد دارای معلولیت وجود دارد. مسکن مناسب برای معلولان جسمی - حرکتی باید دسترسی آسان، مانند رمپ‌ها، نرده‌ها و درب‌های پهن، و همچنین ویژگی‌های خاص برای افراد دارای ناتوانی‌های مختلف، مانند حمام‌های قابل دسترس یا آشپزخانه‌های مجهز به تجهیزات مناسب، داشته باشد. این موارد در حوزه خودرو و سایر دارایی‌ها نیز صدق می‌کند. معلولان به دلیل هزینه‌های بالای خرید خودرو، با مشکل داشتن خودرو شخصی روبه‌رو هستند و در بازار کار نیز با تبعیض روبه‌رو می‌شوند که یافتن شغل مناسب را برای آن‌ها دشوارتر می‌کند. کمبود فرصت‌های شغلی مناسب برای افراد دارای معلولیت ناشی از عواملی مانند نگرش‌های منفی کارفرمایان نسبت به معلولان، نبود برنامه‌های حمایتی برای کارفرمایانی که افراد دارای معلولیت را استخدام می‌کنند، و همچنین فقدان مهارت‌ها و آموزش‌های لازم برای افراد دارای معلولیت است. معلولان به دلیل مشکلات مربوط به راه‌اندازی و اداره کسب‌وکار، مانند موانع فیزیکی یا عدم دسترسی به منابع مالی، با مشکل روبه‌رو هستند. یافته‌ها نشان می‌دهد کمبود فضاهای تفریحی و فرهنگی و عدم دسترسی به این فضاها برای معلولان، به‌وضوح بیانگر نقص‌های ساختاری و طراحی در محیط‌های شهری است. مشکلاتی مانند عدم دسترسی به استادیوم‌ها و پارک‌ها و بی‌توجهی به نیازهای خاص معلولان در طراحی فضاهای عمومی به افزایش انزوای اجتماعی و کاهش کیفیت زندگی آن‌ها می‌انجامد. نبود پارک‌ها با امکاناتی مانند زمین‌های بازی قابل دسترس، سرویس بهداشتی مناسب و مسیرهای پیاده‌روی هموار یا عدم دسترسی به آن‌ها؛ نبود موزه‌ها و گالری‌های هنری با نمایشگاه‌های قابل دسترس و کارکنان آموزش دیده برای ارائه خدمات به افراد دارای معلولیت و نبود سالن‌های تئاتر و کنسرت با صندلی‌های قابل تنظیم، رمپ‌ها، و غیره مشکلات و پیامدهای منفی متعددی برای معلولان از جمله محرومیت از فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی، محدودیت تحرک و کاهش مشارکت اجتماعی را در پی دارد. داده‌ها نشان می‌دهند مشکلات مربوط به موانع فیزیکی و غیرفیزیکی، عدم آگاهی و حساسیت

جدول ۳. جدول مضامین اصلی و فرعی شهروندی فعال استخراج شده از مصاحبه‌ها

مضمون اصلی	مضمون فرعی	واحد معنایی (کدگذاری اولیه)	نمونه گزاره‌ها
شهروندی فعال	عدم مشارکت	<ul style="list-style-type: none"> - عدم مشارکت در تصمیم‌گیری‌های - عدم مشارکت در مرحله ارزیابی - عدم مشارکت در مرحله اجرا - عدم مشارکت در مرحله برنامه‌ریزی - عدم همکاری با سازمان‌های نظیر شهرداری - عدم همکاری با همسایه‌ها در مراسم عزا و عروسی - عدم مشارکت در انجمن‌های فرهنگی هنری - عدم مشارکت در انجمن اولیا و مربیان 	<p>کد ۲۳: شهر تهران برای شهروندان معلول زیرساخت‌هایی را طراحی می‌کند، اما این طراحی‌ها عمدتاً توسط افراد سالم انجام می‌شود و دخالتی از سوی معلولان در این فرایند وجود ندارد.</p> <p>کد ۱۹: بسیاری از اقدامات و فعالیت‌های شهری، مانند مناسب‌سازی پارک‌ها و اصلاح هندسی معابر، ابتدا توسط مهندسان و پیمانکاران طراحی و اجرا می‌شود. این فرایند منجر به آن می‌شود که سازه‌ها به‌طور غیرمستقیم بر معلولان تحمیل شود.</p>
	بی‌اعتمادی	<ul style="list-style-type: none"> - بی‌اعتمادی ساختاری - نهادی - بی‌اعتمادی به افراد سالم - بی‌اعتمادی به خود - بی‌اعتمادی به آینده - بی‌اعتمادی به فضاهای شهری 	<p>کد ۲۴: اگر این معابر به طور اصولی ساخته شوند، تأثیر زیادی در افزایش اعتماد خواهند داشت.</p> <p>کد ۱۸: به دلیل تجربیات منفی که با افراد سالم داشته‌ام، به آن‌ها بی‌اعتمادم.</p> <p>کد ۹: به نظر می‌رسد که با وجود این همه سازمان و متولی برای جانبازان و معلولان، مانند شهرداری، بهزیستی، و بنیاد شهید که در آن هستیم، هیچ‌یک از آن‌ها اقدامی برای بهبود وضعیت پیاده‌روها نکرده‌اند.</p>

مضمون اصلی	مضمون فرعی	واحد معنایی (کدگذاری اولیه)	نمونه گزاره‌ها
شهرداری تهران	ناآگاهی	<ul style="list-style-type: none"> - عدم آگاهی توان‌خواهان از اقدامات مدیریت شهری - عدم آگاهی معلولان از حقوق و مسئولیت‌ها - عدم آگاهی معلولان از توانمندی‌های خود - عدم آگاهی مسئولان از نیازها و مشکلات معلولان - عدم آگاهی مسئولان از توانمندی‌های معلولان - ناآگاهی از قوانین و مقررات مربوط به حقوق افراد دارای معلولیت - ناآگاهی از منابع و سازمان‌های حمایتی 	<p>کد ۱۲: مدیران و کارشناسان شهرداری و بسیاری از نهادهای متولی حوزه معلولان هیچ اقدامی برای بهبود وضعیت انجام ندادند و تلاش می‌کنند که معلولان را از جامعه طرد کنند.</p> <p>کد ۱۴: یک‌بار که با یکی از مدیران شهری جلسه داشتم، تصور ایشان این بود که چون من معلول هستم، بنابراین از من هیچ کاری بر نمی‌آید و بیشتر نگاه ترحم‌آمیز به من داشت. وقتی من از توانایی‌هایم صحبت کردم، تازه فهمید که من ناتوان نیستم و مشکل اصلی، عدم دانش ایشان است.</p>
	دلبستگی مکانی	<ul style="list-style-type: none"> - دلبستگی به مکان زندگی محله - دلبستگی به مکان زندگی خانه - دلبستگی به مکان‌های عمومی فضای سبز - دلبستگی به مکان‌های عمومی (فرهنگی - هنری) - دلبستگی به مکان‌های عمومی (مکان‌های مذهبی) - دلبستگی به مکان‌های خاطر‌انگیز 	<p>کد ۱۵: بعضی وقت‌ها فکر می‌کنم که چرا با وجود اینکه هیچ‌گونه امکاناتی در محله برای ما وجود ندارد، همچنان محل زندگی‌ام را دوست دارم.</p> <p>کد ۱۱: بعید می‌دانم که بتوانم بیشتر از چند روز از محله و خانم جدا شوم.</p> <p>کد ۹: من از زمان تولد در این محله زندگی کرده‌ام. در دوران کودکی بسیار اذیت شدم، ولی اکنون نمی‌توانم در هیچ‌جای دیگر زندگی کنم.</p>

میان مسئولان، به‌ویژه در زمینه حقوق و نیازهای معلولان، بسیار حائز اهمیت است. یافته‌ها نشان داد دلبستگی به مکان‌های زندگی و عمومی، حتی در صورت نبود امکانات مناسب، به‌وضوح در میان معلولان مشاهده می‌شود. این دلبستگی می‌تواند ناشی از روابط عاطفی و خاطرات مثبت مرتبط با مکان‌های خاص باشد. اگرچه معلولان ممکن است از شرایط موجود ناراضی باشند، اما دلبستگی به مکان‌های آشنا و خاطر‌انگیز می‌تواند به حفظ روحیه و انگیزه آن‌ها کمک کند؛ بنابراین، توجه به ارتقای کیفیت زندگی در مکان‌های مورد دلبستگی، با حفظ و بهبود زیرساخت‌ها و امکانات، می‌تواند به افزایش رضایت و مشارکت معلولان در جامعه کمک کند.

د) حمل‌ونقل عمومی برای همه؛ مناسب‌سازی حمل‌ونقل عمومی برای معلولان

شهر تهران، به عنوان پایتخت ایران و یکی از شهرهای پرجمعیت جهان، میزبان جمعیتی متنوع از جمله معلولان است. معلولان به دلیل ناتوانی‌های جسمی، ذهنی، یا روانی با محدودیت‌هایی در زندگی خود مواجه هستند که یکی از این محدودیت‌ها دسترسی به حمل‌ونقل عمومی است. مدیریت شهری در سال‌های اخیر به استفاده معلولان از وسایل نقلیه عمومی توجه داشته و اقداماتی نظیر تخصیص تعدادی خودرو عمومی به معلولان و بهسازی برخی ایستگاه‌های مترو و بی‌آر.تی برای استفاده آن‌ها انجام داده است. با این حال، تعداد خودروهای مختص معلولان و امکان گردش آن‌ها برای سوار و پیاده کردنشان چندان رضایت‌بخش نیست. این امر به دلیل عدم تناسب تعداد خودروهای مختص معلولان با جمعیت آن‌ها در شهر تهران است. در ادامه، جدول مضامین اصلی و فرعی حمل‌ونقل عمومی برای همه گزاره‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها آورده شده است.

یافته‌های کیفی نشان می‌دهد برای افزایش مشارکت معلولان در تصمیم‌گیری‌های شهری، توجه به چند نکته اساسی ضروری است. یکی از مشکلات عمده برای معلولان، عدم مشارکت فعال آن‌ها در فرایندهای مختلف شهری است. این موضوع شامل عدم مشارکت در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، و اجرای پروژه‌های شهری می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهند طراحی و اجرای زیرساخت‌های شهری عمدتاً توسط افراد سالم و بدون دخالت معلولان انجام می‌شود. این عدم مشارکت می‌تواند به نتایج نامناسب و نارضایتی در میان معلولان منجر شود، چرا که نیازها و مشکلات آن‌ها به‌درستی مورد توجه قرار نمی‌گیرد. یافته‌ها نشان می‌دهد علاوه بر افزایش مشارکت معلولان در تصمیم‌گیری‌های شهری، اقدامات دیگری نیز می‌توان انجام داد تا مشارکت معلولان در فعالیت‌های شهری افزایش یابد. یکی از راه‌های مهم افزایش مشارکت معلولان در جامعه، حمایت از سازمان‌های معلولان است. این سازمان‌ها می‌توانند نقش مهمی در زمینه آگاهی‌بخشی، آموزش، و حمایت از معلولان داشته باشند. پرداختن به این موارد می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی معلولان و تحقق شهری فراگیر و دسترس‌پذیر برای تمامی شهروندان کمک کند. یافته‌ها نشان داد بی‌اعتمادی معلولان به ساختارهای اجتماعی و نهادهای مختلف، از جمله شهرداری و سازمان‌های حمایتی، می‌تواند مشکلی عمده ایجاد کند. این بی‌اعتمادی می‌تواند به دلیل تجربیات منفی و عدم اقدام مؤثر نهادهای شهری برای بهبود شرایط معلولان باشد. به‌ویژه، بی‌اعتمادی به خود و به آینده می‌تواند به کاهش انگیزه و توانایی‌های فردی معلولان منجر شود. یافته‌ها نشان داد ناآگاهی از حقوق، مسئولیت‌ها، توانمندی‌ها، و منابع حمایتی یکی از مشکلات اساسی برای معلولان به شمار می‌رود. همچنین، عدم آگاهی مسئولان از نیازها و توانمندی‌های معلولان می‌تواند به اتخاذ تصمیمات نادرست منجر شود. در این زمینه، نیاز به ارتقای آگاهی در سطح عمومی و در

جدول ۴. مضامین اصلی و فرعی حمل‌ونقل عمومی برای همه گزاره‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها

مضمون اصلی	مضمون فرعی	واحد معنایی (کدگذاری اولیه)	نمونه گزاره‌ها
حمل‌ونقل عمومی برای همه	خطوط مترو	<ul style="list-style-type: none"> - فقدان آسانسور - پله‌های متعدد - عرض نامناسب درگاه‌ها - سطح ناهموار سکوها - فقدان علائم و نشانه‌های مناسب - فقدان درهای حفاظتی - نبود فضای کافی برای ویلچر - فقدان سیستم‌های هشداردهنده - فقدان خدمات حمایتی - نبود اطلاعات مناسب - فقدان پرسنل آموزش دیده 	<p>کد ۱۳: نصب آسانسور در تمام ایستگاه‌های مترو برای تسهیل ورود و خروج معلولان</p> <p>کد ۱۸: کاهش تعداد پله‌ها در ایستگاه‌ها و داخل واگن‌ها با استفاده از رمپ و پله برقی</p> <p>کد ۱۴: سطح ناهموار سکوها می‌تواند برای معلولان، به‌ویژه افراد دارای مشکلات بینایی، خطرناک باشد.</p> <p>کد ۲۱: همه خطوط مترو در ورود و خروج و پایانه‌های حمل‌ونقل بیرونی برای توان‌خواهان ناکارآمدند. من تا کنون نتوانسته‌ام به داخل مترو وارد شوم، زیرا تعداد پله‌ها زیاد است و فاقد آسانسور است. حتی خارج از آن نیز مشکلاتی وجود دارد، زیرا ایستگاه‌ها وسط خیابان قرار دارند و من نمی‌توانم از خیابان عبور کنم.</p>

مضمون اصلی	مضمون فرعی	واحد معنایی (کدگذاری اولیه)	نمونه گزارها
حمل و نقل عمومی برای همه	خطوط اتوبوس رانی و بی آر تی	<ul style="list-style-type: none"> - فقدان رمپ در ایستگاه‌ها - عدم تناسب ارتفاع سکوها - عرض نامناسب درگاه‌های اتوبوس - فقدان فضای کافی برای ویلچر - نبود فضای امن برای ویلچر - فقدان خدمات حمایتی - محدودیت‌های زمانی - محدودیت‌های مربوط به ازدحام جمعیت 	<p>کد ۲: نبود پرسنل آموزش دیده برای کمک به معلولان در استفاده از اتوبوس رانی و بی آر تی</p> <p>کد ۵: نبود فضای امن برای ویلچر داخل اتوبوس‌ها می‌تواند معلولان ویلچر سوار را در معرض خطر سقوط و جراحت قرار دهد.</p> <p>کد ۱۸: فقدان علائم و نشانه‌های مناسب مانند علامت جهت‌نما و اطلاعات صوتی، ناوبری را برای افراد دارای مشکلات بینایی و شنوایی دشوار می‌کند.</p>
	تاکسی	<ul style="list-style-type: none"> - فقدان تاکسی‌های مناسب‌سازی شده - عدم تمایل رانندگان به جابه‌جایی معلولان - هزینه‌های بالای کرایه تاکسی - فقدان سیستم‌های ارتباطی مناسب - فقدان قوانین و مقررات مناسب - عدم نظارت بر عملکرد رانندگان - محدودیت‌های مربوط به امنیت 	<p>کد ۱۸: تعداد بسیار کمی از تاکسی‌ها در ایران برای استفاده معلولان مناسب‌سازی شده‌اند. این تاکسی‌ها باید دارای فضای کافی برای ویلچر، رمپ یا بالابر برای سوار و پیاده شدن معلولان و همچنین، دستگیره‌ها و دکمه‌های قابل دسترس برای افراد دارای مشکلات حرکتی باشند.</p> <p>کد ۱۶: برخی از رانندگان تاکسی تمایلی به جابه‌جایی معلولان، به‌ویژه افراد ویلچر سوار، ندارند. این امر می‌تواند به دلیل عدم آگاهی از نحوه جابه‌جایی ایمن معلولان یا نگرانی از آسیب رساندن به آن‌ها باشد.</p> <p>کد ۲۶: هزینه‌های کرایه تاکسی در ایران نسبتاً بالا است و این امر می‌تواند استفاده از تاکسی را برای معلولان، به‌ویژه افراد کم‌درآمد، دشوار کند.</p>

این وسیله نقلیه را محدودتر می‌کند. در مجموع، مشکلات موجود در سیستم حمل و نقل عمومی برای معلولان نشان‌دهنده نیاز به اصلاحات اساسی و فوری در زیرساخت‌ها و سیاست‌های حمل و نقل است. رفع این مشکلات نه تنها به بهبود کیفیت زندگی معلولان کمک می‌کند، بلکه به ایجاد شهری فراگیر و دسترس پذیر برای همه شهروندان منجر خواهد شد. برای دستیابی به این هدف، لازم است که اقدامات مؤثری در زمینه بهسازی ایستگاه‌ها، بهبود خدمات اتوبوس رانی و بی آر تی، و اصلاح وضعیت تاکسی‌ها انجام شود. این اصلاحات باید شامل نصب آسانسورها، بهبود رمپ‌ها و سطوح سکوها، و فراهم کردن پرسنل آموزش دیده برای کمک به معلولان باشد.

سنجش کمی: نتایج تحقیق در زمینه حق به شهر معلولان

بر اساس نتایج مصاحبه‌های کیفی ده شاخص جهت سنجش انتخاب و تعیین شدند. برای سنجش این شاخص‌ها، پرسش‌نامه‌ای طراحی و تدوین شد که با استفاده از روش کمی، داده‌های مربوط به این پرسش‌نامه مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفت.

تحلیل همبستگی: بر اساس جدول ۵، تمامی متغیرهای مستقل بررسی شده، از جمله «آسیب‌شناسی معابر شهر تهران»، «مشارکت معلولان در فضاهای شهری»، «سهام فیزیکی»، «تفریح»، «امنیت»، «ارتباطات شهری»، «مترو»، «اتوبوس» و «تاکسی»، همبستگی مثبت و معناداری با متغیر وابسته «حق به شهر معلولان» دارند. این مورد نشان می‌دهد بهبود در هر یک از این متغیرها می‌تواند به ارتقای حق به شهر معلولان کمک کند. به‌ویژه، همبستگی قوی بین «آسیب‌شناسی معابر شهر تهران» و «حق به شهر معلولان» نشان‌دهنده اهمیت حیاتی وضعیت معابر در تأمین دسترسی و امنیت برای معلولان است.

یافته‌های به‌دست آمده از تحلیل سیستم حمل و نقل عمومی و مشکلات آن برای معلولان، به طور واضح به موانع و نواقص قابل توجهی اشاره دارد که تأثیر عمیقی بر دسترسی و استقلال این قشر از جامعه دارد. این موانع به چند دسته عمده تقسیم می‌شود که هر یک به نحوی بر زندگی روزمره معلولان تأثیر می‌گذارد. اولین و بارزترین مشکل، ناکارآمدی در ایستگاه‌های مترو و بی آر تی است. نبود آسانسور، پله‌های متعدد، و سطوح ناهموار سکوها، از جمله مشکلاتی هستند که معلولان را در ورود و خروج از ایستگاه‌ها با دشواری مواجه می‌کند. این نواقص به‌ویژه برای افرادی که از ویلچر استفاده می‌کنند، مشکلات جدی ایجاد می‌کند و می‌تواند به خطرات جدی برای ایمنی آن‌ها منجر شود. مشکلاتی مانند نبود علائم مناسب و فضای کافی برای ویلچر در ایستگاه‌ها نیز بر مشکلات موجود می‌افزاید، به‌ویژه برای افراد دارای مشکلات بینایی یا شنوایی که با نبود علائم راهنمایی و اطلاعات مناسب، دچار سردرگمی می‌شوند. در خطوط اتوبوس رانی و بی آر تی، مسائل مشابهی مشاهده می‌شود. فقدان رمپ‌های مناسب، عدم تناسب ارتفاع سکوها، و فضای ناکافی برای ویلچر، مشکلات جدی برای معلولان ایجاد می‌کند. همچنین، نبود پرسنل آموزش دیده برای کمک به معلولان در استفاده از این خدمات و محدودیت‌های زمانی و ازدحام جمعیت، باعث می‌شود که دسترسی به خدمات حمل و نقل عمومی حتی دشوارتر از قبل باشد. در بخش تاکسی‌ها، مشکلات به طور عمده به کمبود تاکسی‌های مناسب‌سازی شده و هزینه‌های بالای کرایه برمی‌گردد. تعداد اندک تاکسی‌هایی که برای استفاده معلولان مناسب‌سازی شده‌اند، و تمایل نداشتن برخی رانندگان به جابه‌جایی معلولان، از جمله چالش‌های اصلی هستند. این مشکلات می‌تواند به دلیل عدم آگاهی از نحوه جابه‌جایی ایمن معلولان یا نگرانی از آسیب رساندن به آن‌ها باشد. هزینه‌های بالای کرایه تاکسی، به‌ویژه برای معلولان کم‌درآمد، دسترسی به

جدول ۵. همبستگی متغیرهای مستقل با حق به شهر معلولان

حق به شهر معلولان		متغیرهای مستقل
سطح معناداری	۲ پرسسون	
.....	۰.۷۱	آسیب‌شناسی معابر شهر تهران
.....	۰.۶۳	مشارکت معلولان در فضاهای شهری
.....	۰.۷۶	سهام فیزیکی
.....	۰.۵۸	تفریح

حق به شهر معلولان		متغیرهای مستقل
سطح معناداری	۲ پیرسون	
۰.۰۰۰	۰.۴۳	امنیت
۰.۰۰۰	۰.۶۸	ارتباطات شهری
۰.۰۰۰	۰.۶۴	مترو
۰.۰۰۰	۰.۶	اتوبوس
۰.۰۰۰	۰.۵۹	تاکسی
۰.۰۰۰	۰.۶۶	کنترل و مالکیت

معلولان به صورت خطی توسط متغیرهای مستقل توضیح داده می شود. این نتایج بیانگر این است که مدل رگرسیونی توانسته است رابطه معناداری بین متغیرهای مستقل و حق به شهر معلولان را شناسایی کند.

تحلیل رگرسیونی: جدول ۶ نشان می دهد ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۸۰۳ به این معناست که ۸۰/۳ درصد از تغییرات حق به شهر معلولان توسط متغیرهای موجود در مدل رگرسیونی تبیین می شود. همچنین، ضریب تعیین برابر با ۰/۶۴۹ نشان دهنده این است که ۶۴/۹ درصد از تغییرات حق به شهر

جدول ۶. شاخص‌ها و آماره‌های تحلیل رگرسیونی

۰.۶۴۳	ضریب تعیین واقعی	۰.۸۰۳	ضریب همبستگی چندگانه
۴.۵۱۱۷	خطای استاندارد	۰.۶۴۹	ضریب تعیین

سپس، متغیرهای دیگری که دارای بیشترین تأثیر روی متغیر وابسته باشند به ترتیب وارد مدل می شوند.

با توجه به استفاده از روش گام به گام (stepwise) در تحلیل رگرسیون، ابتدا متغیری که بیشترین قدرت تبیین کنندگی را دارد وارد مدل رگرسیونی می شود.

جدول ۷. رگرسیون چندمتغیره برای تبیین حق به شهر معلولان

معنی داری t	مقدار تی	ضرایب استاندارد		متغیرها	
		ضرایب استاندارد	بی خطای استاندارد		
۰.۰۰۰	۹.۴۷۵	۰.۵۴۴	۰.۱۷۳	سهم فیزیکی	
۰.۰۰۰	۱۸.۱۶۳	۰.۴۵۱	۰.۰۲۵	بهسازی معابر شهر تهران	
۰.۰۰۰	۴.۵۴۳	۰.۳۳۸	۰.۱۹۴	ارتباطات شهری	
۰.۰۰۰	۴.۴۱۲	۰.۳۰۶	۰.۲۳۳	کنترل و مالکیت	
۰.۰۰۲	۳.۱۹۷	۰.۲۳۹	۰.۱۹۱	بهسازی مترو	
۰.۰۰۰	۷.۰۱۶	۰.۱۶۵	۰.۰۲۳	مشارکت معلولان	
۰.۰۰۰	۶.۰۹۶	۰.۱۴۸	۰.۰۲۴	بهسازی اتوبوس	
۰.۰۰۱۳	۲.۳۹۸	۰.۱۴۲	۰.۰۷۶۸	بهسازی تاکسی	
۰.۰۰۰	۵.۲۲۱	۰.۱۳۱	۰.۰۲۵	تفریح	
۰.۰۰۰۳	۲.۹۵۳	۰.۰۸۷	۰.۰۲۴	امنیت	
	۰.۱۷۴	۱.۳۶۸	۲.۳۴۷	۳.۲۰۹	عرض از مبدأ

وضعیت فیزیکی معابر و فضاهای عمومی برای معلولان بسیار ضروری است. بهسازی معابر شهر تهران (بتا = ۰/۴۵۱): این متغیر نیز تأثیر قابل توجهی بر حق به شهر معلولان دارد. بهبود وضعیت معابر به ویژه برای معلولان بسیار

نتایج تحلیل رگرسیونی: آماره‌های موجود در جدول ۷ نشان می دهد سهم فیزیکی (بتا = ۰/۵۴۴): این متغیر با بیشترین ضریب استاندارد و مقدار تی بالا، تأثیر بسیار زیادی بر حق به شهر معلولان دارد. این نشان می دهد بهبود

برابری و عدالت در جامعه مطرح است. ایجاد محیط‌های شهری دسترس‌پذیر می‌تواند به تقویت هویت اجتماعی معلولان، افزایش اعتماد به نفس و فراهم کردن زمینه‌ای برای مشارکت فعال آنان در جامعه کمک کند.

یافته‌های تحقیق در خصوص حق اختصاص دادن فضا به معلولان (کنترل و مالکیت، سهم فیزیکی، و ارتباط شهری و امنیت) تحلیل عمیقی از چالش‌های اساسی و نیازهای آنان ارائه می‌دهد. مشکلات موجود نمایانگر نابرابری‌های ساختاری و سیستماتیک در فضاهای شهری هستند که به طور جدی بر کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی معلولان تأثیر می‌گذارد. نتایج تحقیق نشان‌دهنده مشکلات جدی در دسترسی به فضاهای عمومی است که ناشی از فقدان توجه کافی به نیازهای خاص این گروه در طراحی فضاهای شهری است. کمبود زیرساخت‌های مناسب مانند رمپ‌ها و درب‌های عریض، عدم دسترسی به امکانات تفریحی و فرهنگی، و نبود برنامه‌های حمایتی در بازار مسکن و خودرو به طور سیستماتیک موجب محرومیت آنان از بهره‌مندی کامل از امکانات شهری می‌شود. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند عدم مالکیت مسکن و خودرو و مشکلات اقتصادی ناشی از آن، به چالش‌های عمیق اجتماعی و اقتصادی برای معلولان دامن می‌زند. ناتوانی در خرید یا اجاره مسکن مناسب و هزینه‌های بالا برای نگهداری از خودرو، به شرایط اقتصادی دشواری برای معلولان منجر می‌شود و بر قابلیت‌های آنان در مشارکت مؤثر در بازار کار و فعالیت‌های اجتماعی تأثیر منفی می‌گذارد. تبعیض‌های موجود در بازار اجاره و کار، به‌ویژه در زمینه‌های اشتغال پایدار و دسترسی به منابع مالی، این مشکلات را تشدید کرده و نشان‌دهنده نابرابری‌های ساختاری در توزیع منابع و فرصت‌ها در جامعه است. موانع فیزیکی و غیرفیزیکی در دسترسی به خدمات عمومی و فضاهای شهری، به‌وضوح در یافته‌های تحقیق منعکس شده است. کمبود نورپردازی مناسب، نبود حفاظ‌ها و موانع فیزیکی در مکان‌های خطرناک، و نبود خدمات پشتیبانی، بر احساس امنیت و اعتماد به نفس معلولان تأثیر منفی می‌گذارد و آنان را در معرض خطرات مختلف قرار می‌دهد. این مشکلات امنیتی می‌تواند به افزایش اضطراب، افسردگی و انزوای اجتماعی در میان معلولان منجر شود و توانایی آنان در انجام فعالیت‌های روزمره و مشارکت اجتماعی را به طور جدی کاهش دهد.

یافته‌ها نشان می‌دهند عدم مشارکت معلولان در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرایی مرتبط با شهروندی خود، ریشه در عوامل ساختاری و فردی دارد. عوامل ساختاری شامل مواردی مانند نبود زیرساخت‌های مناسب، قوانین و مقررات تبعیض‌آمیز و نگرش‌های منفی نسبت به افراد دارای معلولیت است که به طور کلی خارج از کنترل آنان هستند و مانع از مشارکت فعال آن‌ها در جامعه می‌شود. از سوی دیگر، عوامل فردی شامل عدم اعتماد به افراد سالم و مقامات، کمبود آگاهی از حقوق و توانمندی‌ها و تجربیات منفی قبلی است که تا حدی تحت کنترل معلولان هستند و می‌توان با تلاش و مداخلات مناسب، آن‌ها را تغییر داد. بر اساس یافته‌های تحقیق، معلولان در شهر تهران به طور فعال در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرایی مرتبط با شهروندی خود مشارکت نمی‌کنند. عدم مشارکت معلولان در این فرایندها پیامدهای منفی متعددی برای آنان و جامعه به طور کلی دارد. این پیامدها شامل عدم تناسب زیرساخت‌ها با نیازهای معلولان، افزایش احساس انزوا و طرد شدن، تضعیف دموکراسی و افزایش هزینه‌ها برای جامعه است. زمانی که معلولان در فرایند طراحی و اجرای زیرساخت‌های شهری مشارکت نداشته باشند، احتمال دارد این زیرساخت‌ها با نیازهای آنان مطابقت نداشته باشد و این امر می‌تواند به ایجاد موانع فیزیکی و اجتماعی برای آنان در دسترسی به فضاهای عمومی و استفاده از خدمات شهری منجر شود. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند معلولان به طور گسترده‌ای به افراد سالم و مقامات بی‌اعتماد هستند. این بی‌اعتمادی ریشه در تجربیات منفی متعدد طی زندگی معلولان دارد. تبعیض در زمینه‌های اشتغال، آموزش، مسکن و خدمات عمومی، موجب احساس خشم، ناامیدی و بی‌اعتمادی به نهادهای مسئول شده است. این عدم اعتماد می‌تواند به سوءتفاهم، قضاوت و طرد شدن منجر شود و به نوبه خود بی‌اعتمادی معلولان را تقویت

مهم است و می‌تواند به افزایش دسترسی و کاهش مشکلات معلولان در استفاده از فضاهای شهری کمک کند. ارتباطات شهری (بتا = ۰/۳۳۸): بهبود ارتباطات شهری از جمله خدمات حمل‌ونقل عمومی و دسترسی به اطلاعات تأثیر مثبتی بر حق به شهر معلولان دارد. این متغیر نشان‌دهنده نیاز به بهبود زیرساخت‌های ارتباطی است. کنترل و مالکیت (بتا = ۰/۳۰۶): این متغیر به‌ویژه در مسائل مربوط به مالکیت و مدیریت مسکن معلولان تأثیرگذار است. بهبود وضعیت مالکیت و کنترل می‌تواند به ارتقای کیفیت زندگی معلولان کمک کند. بهسازی مترو (بتا = ۰/۲۳۹) و بهسازی اتوبوس (بتا = ۰/۱۴۸): بهبود در خدمات حمل‌ونقل عمومی، از جمله مترو و اتوبوس، به افزایش دسترسی معلولان به نقاط مختلف شهر کمک می‌کند. تفریح (بتا = ۰/۱۳۱) و امنیت (بتا = ۰/۰۸۷): این متغیرها نیز تأثیر مثبت و معناداری بر حق به شهر معلولان دارند. ایجاد فضاهای تفریحی مناسب و افزایش امنیت معیار برای معلولان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بر اساس این تحلیل‌ها، نیاز به توجه ویژه به بهسازی فضاهای شهری و حمل‌ونقل عمومی برای معلولان به‌وضوح مشهود است. بهبود وضعیت معابر، ارتقای خدمات حمل‌ونقل عمومی، و فراهم کردن فضاهای تفریحی و امن برای معلولان از جمله اقداماتی هستند که می‌توانند به ارتقای حق به شهر معلولان کمک کنند. همچنین، افزایش مشارکت معلولان در تصمیم‌گیری‌های شهری و مدیریت فضاهای عمومی به بهبود شرایط زندگی آن‌ها کمک خواهد کرد.

■ بحث و نتیجه‌گیری

مقاله حاضر با عنوان «موانع حق بر شهر معلولان جسمی - حرکتی شهر تهران» به بررسی چالش‌ها و موانع دسترسی آنان به فضاهای شهری، امکانات عمومی و حمل‌ونقل عمومی پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد معلولان جسمی - حرکتی در تهران با مشکلات قابل توجهی مواجه هستند که به طور مستقیم بر کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی آنان و غیره تأثیر می‌گذارد. یافته‌های تحقیق به‌وضوح نشان می‌دهد عدم مناسب‌سازی فضاهای شهری، نابرابری‌های اجتماعی و فضایی را تشدید می‌کنند. این نابرابری‌ها به‌ویژه در فضاهای عمومی که باید محلی برای برابری و تعامل اجتماعی باشند، برجسته‌تر می‌شود. عدم دسترسی مساوی به فضاهای عمومی موجب نقض عدالت اجتماعی و محرومیت معلولان از بسیاری از فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌شود. این وضعیت نه تنها محدودیت‌های فیزیکی در حرکت و دسترسی را به همراه دارد، بلکه تأثیرات روانی نظیر کاهش عزت‌نفس و افزایش استرس را نیز به دنبال دارد. پژوهش به‌خوبی نشان می‌دهد عدم بهسازی فضاهای شهری، قدرت و کنترل را از معلولان سلب می‌کند. از دیدگاه جامعه‌شناسی، این وضعیت نابرابری ساختاری و اجتماعی را نمایان می‌سازد که معلولان با آن مواجه هستند. هنگامی که فضاهای عمومی به طور مناسب طراحی نشده‌اند، این گروه از افراد به طور سیستماتیک از مشارکت در زندگی اجتماعی محروم می‌شود. این محرومیت نه تنها به معنای ناتوانی در استفاده از زیرساخت‌های فیزیکی است، بلکه به معنای محدودیت در دسترسی به فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز هست. قدرت و کنترل بر فضاهای عمومی یکی از جنبه‌های اساسی مشارکت اجتماعی است و محدود شدن این دسترسی‌ها، توانایی معلولان در تأثیرگذاری بر محیط پیرامون و مشارکت در تصمیم‌گیری‌های شهری را کاهش می‌دهد. در تئوری مبارزه برای فضا که توسط میچل مطرح شده، به تحلیل چگونگی شکل‌گیری و دسترسی به فضاهای شهری و اجتماعی از طریق روابط قدرت و تضاد منافع می‌پردازد. طبق این تئوری، فضاها به هیچ عنوان بی‌طرف نیستند، بلکه عرصه‌ای برای مبارزه‌های اجتماعی و اقتصادی هستند که گروه‌های مختلف با منافع و قدرت‌های متفاوت در آن درگیرند. در این زمینه، معلولان با موانع پیچیده‌ای مواجه هستند که نشان‌دهنده نوعی «مبارزه برای فضا» است که در یافته‌های تحقیق نمایان شده است؛ بنابراین، بهسازی فضاهای شهری نه تنها از جنبه فیزیکی، بلکه به عنوان یک ضرورت اجتماعی برای ارتقای

کند. همچنین، رفتار برخی از افراد سالم با معلولان به عنوان گروهی نیازمند مراقبت و حمایت، می‌تواند تحقیرآمیز و توهین‌آمیز باشد و به بی‌اعتمادی آنان نسبت به توانایی‌های خود و تصمیماتشان منجر شود. این بی‌اعتمادی به عنوان یک مشکل اجتماعی، به تداوم ساختارهای قدرت موجود کمک می‌کند و بر زندگی معلولان تأثیر منفی می‌گذارد. یافته‌های تحقیق همچنین نشان می‌دهند معلولان دلستگی شدیدی به محل سکونت خود دارند و اغلب در این محیط شبکه‌های اجتماعی قوی شامل خانواده، دوستان و همسایگان را تشکیل می‌دهند. این شبکه‌ها می‌توانند حمایت عاطفی، عملی و اجتماعی لازم را برای آنان فراهم کنند. با این حال، اگر معلولان نتوانند به راحتی در جامعه خود مشارکت کنند، ممکن است احساس انزوا و طرد شدن کنند و فرصت‌های دسترسی به آموزش، اشتغال، خدمات بهداشتی و دیگر منابع محدود شود.

■ مشارکت نویسندگان

پژوهش حاضر برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول (۳۴) به راهنمایی نویسنده دوم (۳۳) و به مشاوره راهنمای سوم (۳۳) در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران است.

■ تشکر و قدردانی

از تمامی افرادی که در انجام این پژوهش حامی معنوی نویسندگان بوده‌اند، صمیمانه قدردانی می‌شود. درخور یادآوری است که این مقاله حامی مالی نداشته است.

■ تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- منابع ■
- [1] Mohammadipour, Fathi, Soroush, Shiri, Tahmworth. (2021). Discourse analysis of disability as a social issue (with emphasis on the contemporary laws of Iran). *Sociological Studies*, 14(52), 7-2. DOI: [10.30495/JSS.2021.1935602.1361](https://doi.org/10.30495/JSS.2021.1935602.1361). [In Persian]
  - [2] World Health Organization. (2023). Global disability statistics. Geneva, Switzerland: World Health Organization. Available at: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240062487>.
  - [3] Information Technology Center, Administrative Transformation and Welfare Services Development. (2019). Statistical Yearbook. Organization for Welfare and Social Security. Available at. [In Persian]
  - [4] Kouzegargolji, L. (2019). Application of the Right to the City Theory in the Suitability of Urban Spaces for Vulnerable Groups: A Case Study of Disabled Individuals in District 1 of Tehran. 5th International Conference on Civil Engineering, Architecture, and Urban Development with a Focus on Sustainable Development, Shiraz. Available at: <https://civilica.com/doc/967040>. [In Persian]
  - [5] Kazemi, M., Masoudian, S.A., & Ghorbani Parham, A. (2019). Rights of Disabled Individuals in Urban Areas. 3rd International Congress on Contemporary Civil Engineering, Architecture, and Urban Development, Tehran. Available at: <https://civilica.com/doc/1002281>. [In Persian]
  - [6] Gorji Azandariani, A., & Shirzad Nazarlou, S. (2018). The Status of Disabled Rights in Urban Law. *Strategic Studies of Public Policy*, 8(26), 137-163. : <https://sid.ir/paper/229983/fa> [In Persian]
  - [7] Keshavarz Ghadimi, H.R., & Saidi Rezvani, N. (2019). Citizens' Rights for Disabled Individuals in Urban Design (Case Study: Qazvin City). 6th National Congress on Civil Engineering, Architecture, and Urban Development, Tehran. Available at: <https://civilica.com/doc/1002948>. [In Persian]
  - [8] Aflaki, E., & Farsi Madan, F. (2019). The Status of Physically Disabled Individuals in Urban Spaces: A Case Study of Shiraz City. 2nd International Conference on Civil Engineering, Architecture, and Urban Development Management in Iran, Tehran. Available at: <https://civilica.com/doc/973664>. [In Persian]
  - [9] Qadari, Y. (2019). Comparative Evaluation of the Implementation of Accessibility Standards in Parks for Disabled Individuals (Case Study: Laleh Park, Tehran). 6th National Congress on Civil Engineering, Architecture, and Urban Development, Tehran. Available at: <https://civilica.com/doc/1003102>. [In Persian]
  - [10] Mohammadi, A., & Nematzadeh, E. (2019). A Healthy City for All Citizens: Urban Accessibility for Disabled Individuals. 6th National Conference on New Technologies in Civil Engineering, Architecture, and Urban Development, Tehran. Available at: <https://civilica.com/doc/989140>. [In Persian]
  - [11] Shahraki Nader, M., Dashti, M., Yaghoubi, S., Arab, M., & Rakhshani Bajad, H. (2019). Evaluation of Accessibility Indicators for Urban Environments for Disabled Individuals (Case Study: Zahedan City). 4th International Conference on Civil Engineering, Architecture, and Sustainable Green City, Hamadan. Available at: <https://civilica.com/doc/990646>. [In Persian]
  - [12] Yazdani, A. (2019). Designing Architectural Spaces for Disabled Individuals Based on Identifying Influential Quality Factors. 2nd International Conference on New Horizons in Basic Sciences and Engineering, Tehran. Available at: <https://civilica.com/doc/980614>. [In Persian]
  - [13] Safari Hassanabadi, S., Esmaeili, H., & Yaghoubi, E. (2019). Qualitative Analysis of Transport for Disabled Individuals in Urban Transport Planning Studies. 4th International Conference on Research in Sciences and Engineering, Tehran. Available at: <https://civilica.com/doc/936307>. [In Persian]
  - [14] Namkung, E. H., & Carr, D. (2019). Perceived interpersonal and institutional discrimination among persons with disability in the US: Do patterns differ by age? *Social Science & Medicine*, 239, 112521. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.112521>
  - [15] Lawson, A. (2005). The EU rights-based approach to disability: Strategies for shaping an inclusive society. *International Journal of Discrimination and the Law*, 6(4), 269-287. <https://doi.org/10.1177/135822910500600402>
  - [16] Moiseev, V. V., Sudorgin, O. A., Naberushkina, E. K., & Raydugin, D. S. (2019, August). Inclusive Properties of the City and Urban Citizenship of People with Disabilities. In 2019 5th International Conference on Social Science and Higher Education (ICSSHE 2019) (pp. 136-139). Atlantis Press. DOI: [10.2991/icsshe-19.2019.3](https://doi.org/10.2991/icsshe-19.2019.3)
  - [17] Van Aswegen, J., & Shevlin, M. (2019). Disabling discourses and ableist assumptions: Reimagining social justice through education for disabled people through a critical discourse analysis approach. *Policy Futures in Education*, 17(5), 634-656. <https://doi.org/10.1177/1478210318817420>
  - [18] Mukhopadhyay, S., & Moswela, E. (2020). Disability rights in Botswana: Perspectives of individuals with disabilities. *Journal of Disability Policy Studies*, 31(1), 46-56. <https://doi.org/10.1177/1044207319871745>
  - [19] Meshur, H. F. A. (2013). Accessibility for people with disabilities in urban spaces: a case study of Ankara, Turkey. *ArchNet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 7(2), 43. DOI: [10.26687/archnet-ijar.v7i2.154](https://doi.org/10.26687/archnet-ijar.v7i2.154)
  - [20] Sheth, A. J., McDonald, K. E., Fogg, L., Conroy, N. E., Elms, E. H., Kraus, L. E.,... & Hammel, J. (2019). Satisfaction, safety, and supports: Comparing people with disabilities' insider experiences about participation in institutional and community living. *Disability and Health Journal*, 12(4), 712-717. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2019.06.011>
  - [21] Sze, N. N., & Christensen, K. M. (2017). Access to urban transportation system for individuals with disabilities. *IATSS Research*, 41(2), 66-73. <https://doi.org/10.1016/j.iatssr.2017.05.002>
  - [22] Karr, V. L. (2011). A life of quality: informing the UN convention on the rights of persons with disabilities. *Journal of Disability Policy Studies*, 22(2), 67-82. <https://doi.org/10.1177/1044207310392785>
  - [23] Ghasemzade, R., Kamali, M., Chabek, A., Falahi Khokhnab, M., & Ghanbari, S. (1389). Access to community facilities: Part of the felt needs of people with disabilities to realize their rights. *Social Welfare*, 10(36), 313-335. DOI: <https://sid.ir/paper/56972/fa>. [In Persian]
  - [24] Fisher, P., & Goodley, D. (2007). The linear medical model of disability: Mothers of disabled babies resist with counter-narratives. *Sociology of Health & Illness*, 29(1), 66-81. DOI: [10.1111/j.1467-9566.2007.00518.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2007.00518.x). PMID 17286706. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2007.00518.x>
  - [25] Shakespeare, T. (2006). The social model of disability. *The Disability Studies Reader*, 2(3), 197-204. Available at: DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315680668>
  - [26] Chatzitheochari, S., & Butler-Rees, A. (2023). Disability, social class and stigma: an intersectional analysis of disabled young people's school experiences. *Sociology*, 57(5), 1156-74. DOI: [10.1177/00380385221133710](https://doi.org/10.1177/00380385221133710).
  - [27] Thomas, C. (2023). The sociology of disability and illness. *Polity*. DOI: [10.1111/j.1467-9566.2008.1154_3.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2008.1154_3.x).

- [28] Oliver M. Sapey B. The social model of disability: 30 years on. In P. Thomas & C. Hughes (Eds.), *Disability studies: Key concepts and issues*. 2022. (pp. 47-58). Routledge. DOI: [10.1080/09687599.2013.818773](https://doi.org/10.1080/09687599.2013.818773)
- [29] Swinton, E., & French, S. *Disability: A critical introduction*. 2022. Sage.
- [30] Barnes C. Disabling images: A Crip critique. *Disability & Society*, 1992.7(2), 153-166. <https://www.scirp.org/reference/referenc-espapers?referenceid=1135261>
- [31] Armstrong B. *Disability: Theory, policy and practice*. Polity Press. 2017.
- [32] Harvey D. *The Right to the City* (M. Islami, Trans.). Tehran: Neshre. 2008. [In Persian]
- [33] Purcell M. Citizenship and the right to the global city: reimagining the capitalist world order. *International journal of urban and regional research*. 2003 Sep;27(3): 564-90. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00467>
- [34] Harvey D. *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. New York: Verso; 2012
- [35] Mitchell D. *The right to the city: Social justice and the fight for public space*. Guilford press; 2003 Feb 24.
- [36] Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2017). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Sage Publications.

